Händelser under Sven Tveskäggs tid

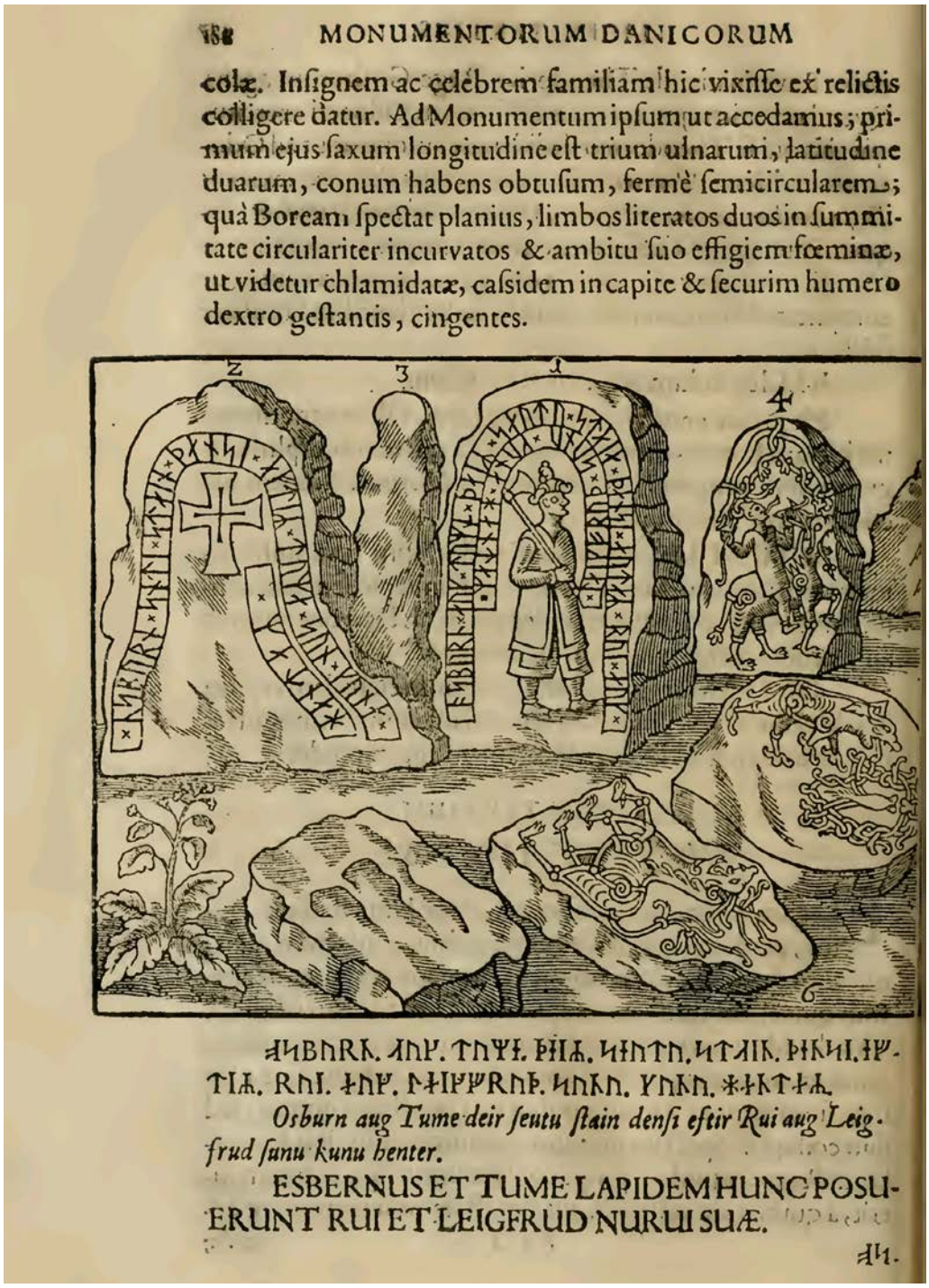

Nerslag i Skånes vikingahistoria

Vad handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” bl.a. berättar om Skåne under sent 900-tal

Av Sven Rosborn med exerpering
och översättning av Tomas Sielski

Malmö 2024

Detta är en delrapport över arbetet med det avsnitt i Sven Tveskäggs historia som handlar om Skåne, vilket ingår i texten i den samtida handskriften *”Gesta Wulinensis”*.
Några av de arkeologiska bevis för handskriften ”Gesta Wulinensis” autensitet som författaren som arkeologisk forskare baserar sitt ställningstagande på är upptagna i följande artikel:
”Aspekter på källmaterialet kring Harald Blåtands grav i Polen”
Vid översättningen av ”Gesta Wulinensis” år 1963 från originalets latin till polska har en av Polens då ledande historiker, chefen för Warszawas Nationalmuseum Stanislaw Lorentz medverkat:
https://en.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Lorentz
Detta kan ni läsa om i slutet av denna artikel:
”Slaget år 972 vid Cidini”
Innehållet i dessa artiklar står i skarp kontrast mot de bevisliga felaktigheter som framförts i en recension i ”Fornvännen”. Ni kan läsa författarens genmäle här:
”Att koka soppa på en spik”

Inledning

Runstenar är fantasieggande minnesmärken över personer som en gång var vad vi är i dag - levande människor. Men vem var de som en gång har varit så betydelsefulla att efterlevande reste stenar och högg in texter och bilder. Nästan alla är anonyma för oss eftersom just runstenarnas mycket korta berättelser är de enda skrivna samtida texterna som är bevarade från vår vikingatid. Vi har helt enkelt inte haft tillgång till något annat bevarat faktamaterial som rör dessa namngivna personer från tiden då de levde.

Merparten av de skånska runstenarna finner man utmed Skånes sydkust i området öster om Trelleborg och väster om Ystad samt i området utmed Höje å norr om Lund från Öresund inåt i landskapet. Vi kan alltså utifrån denna begränsade spridningsbild ana oss till att dessa två områden spelat en betydande roll i slutet av 900-talet under den tid då dessa minnesmärken restes. Av vissa namngivna personers titlar kan man sluta sig till att de varit mäktiga män. ”Tegn” och ”dreng” är sådana. En ”thegn” menar man varit en person som stått högt på den dåtida sociala skalan. Titeln ”dreng” ska inte förknippas med

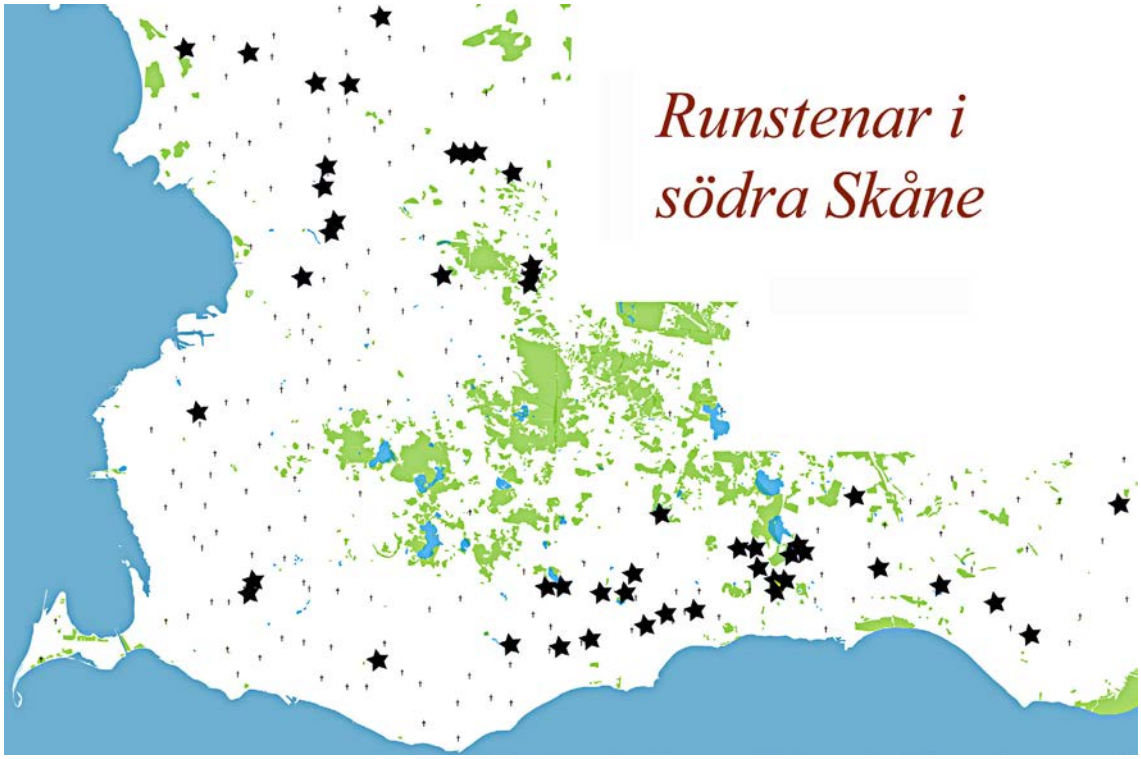

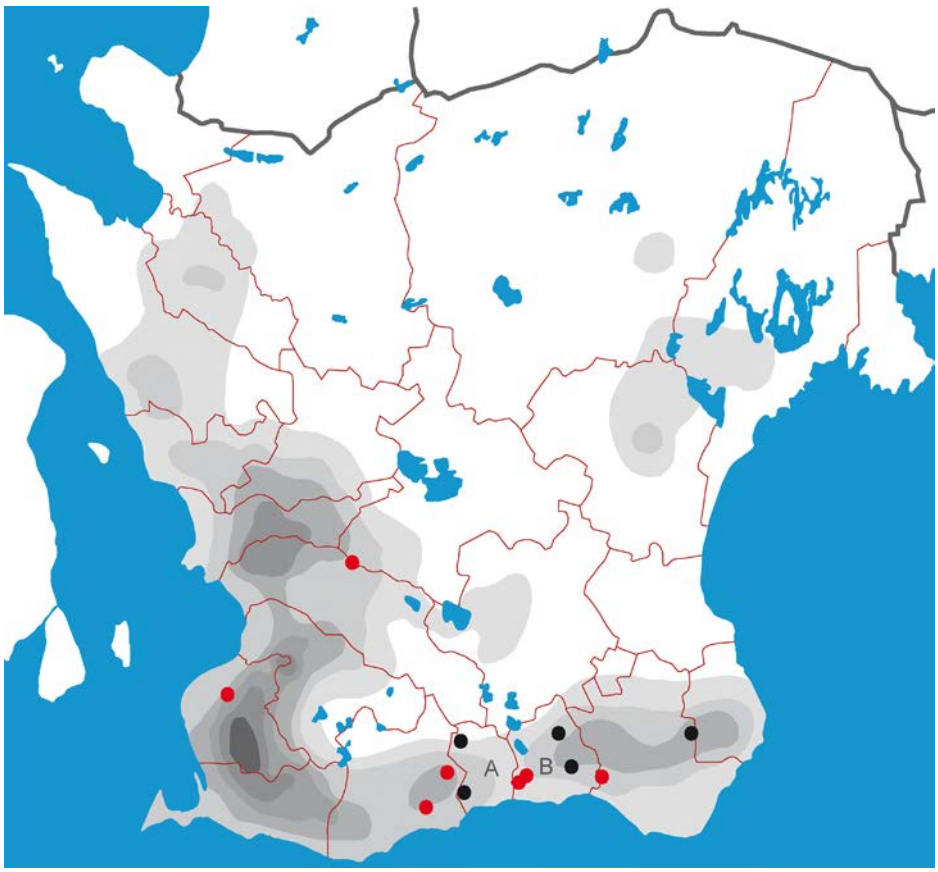

den senare beteckningen ”dräng” som svarar till en arbetare. En vikingatida ”dreng”, om än inte så betydelsefull som en ”thegn”, har stått högt i den dåtida rangordningen.

Av det sextiotalet skånska runstenar som vi i dag känner med dessa två sociala titlar är på kartan ovan samtliga dessa stenar markerade. ”Thegn”-stenarna är svartmarkerade och ”dreng”-stenarna rödmarkerade. Det framgår klart att Skånes södra runstensområde måste ha representerat ett betydelsefullt vikingatida maktområde under sent 900-tal. Alla ”thegn”-stenar i Skåne, inte mindre än fem stycken, finns ju utmed sydkusten. Men kartan visar också att vi i just detta område finner nästan samtliga skånska ”dreng”-stenar.[1]

På kartan är med rött markerat de skånska häradsgränserna vilka man menar går tillbaka till slutet av vikingatiden. Det framgår tydligt att ”thegn”- och ”dreng”-stenar är koncentrerade till de två häraderna Ljunitz (A) och Herresta (B) vilka är bland de minsta i hela Skåne. På kartan har också angetts författarens analys av den tidigmedeltida kyrkotätheten.[2] Kännetecknande för dessa två härader är att ansamlingen tidiga kyrkor är relativt lågt vilket också bör indikera att områdena inte tillhört de tätast befolkade för tusen år sedan. För att ha varit ett troligt maktcentra kan man alltså våga ställa sig frågan om vad denna sociala position i ett till synes befolkningsmässigt randområde egentligen utgått från? Ett svar kan vara att belägenheten ut mot den skånska sydkusten måste tyda på att dåtida långväga kontakter över havet mot Östersjöns södra kust varit av stor betydelse.

Om Hunnestadsmonumentet

Mitt i detta södra runstensområde fanns tidigare ett mäktigt runstensmonument; ett i sitt slag i Skåne och östra Danmark helt unikt vikingatida minnesmärke. Tyvärr finns i dag på platsen efter detta, det s.k. ”Hunnestadmonumentet”, intet att se. Den äldsta uppgiften och bilden av monumentet finns hos Jon Skonvig år 1627. Han var en präst som fått i uppdrag av kanslern Christian Friis att dokumentera historiska minnesmärken. När Ole Worm kom ut med sin bok om de danska runstenarna år 1643 finns givetvis Hunnestadsmonumentet med i hans beskrivning, se omslagsbilden.[3] Den danske kungen beordrade

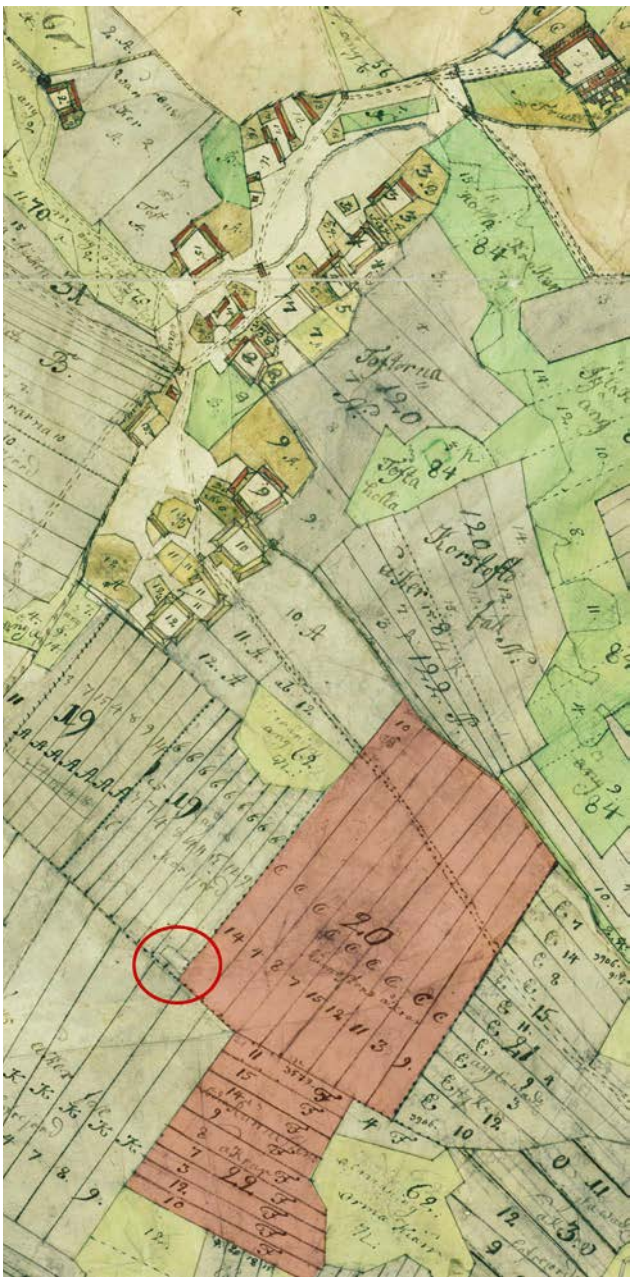

Lantmäterikarta över del av Hunnestad by år 1745. Den rödmarkerad åkern är "Runestensåkern". I den röda cirkeln finns en inritad rektangel som bör vara monumentet.

på 1600-talet prästerna att inkomma med beskrivningar av fornminnen i sina socknar. Då inlevererade prästen i Hunnestad år 1691 bl.a. en beskrivning av stenarna vilka då stod vid:*"Hönnestadh, hvarest en herregårdh är, hvilcken kallas Hönnestadh gårdh och meenes vara then elste i Skåne, som adelige privilegier äre förunte"*.[4] Hela prästens beskrivning återges i bilaga 1 i denna artikel.

Monumentet bestod av åtta uppresta stenar. På två fanns förutom bilder också runinskrifter medan tre endast hade inhuggna bilder. År 1691 fanns monumentet kvar men detta förstördes under troligtvis början av 1700-talet. År 1814 hittade Nils Henric Sjöborg tre av stenarna i en stengärdsgård och året 1874 flyttades stenarna till Marsvinsholms herrgård för att året 1913 få sin nuvarande plats på Kulturhistoriska museet i Lund. Så sent som år 2020 påträffades dessutom vid schaktningar ytterligare en av de försvunna bildstenarna.

Den exakta placeringen av det i dag försvunna monumentet ger texterna inte någon närmare beskrivning på. År 1691 beskriver den lokale prästen Ludvig Isak Munthe t.ex platsen på detta sätt: *"Wppå Hönnestadhs marck stå een heel hopp steenar uthi ändan på een åker som ligger til hoofgårdhen."* Genom dåtida kartmaterial kan man emellertid ringa in den troliga platsen. På en karta från år 1745 finns en åker som kallas *"Runestensåkern"*, belägen strax sydöst om byn. Här är dessutom inritad en liten rektangel invid åkerns sydvästra hörn som med stor sannolikhet markerar monumentets plats.[5]

Texterna på de två runstenarna är följande:

× osburn × (a)u(k) × tumi × þaiR × sautu × stain × þansi × a(f)[t]iR × rui × auk × ¶ laikfruþ × sunu × kuna × han[t]aR ×

"Esbern och Tomi de satte sten denna efter Roi och Lekfröjd, söner Kuna Hantar".

(DR 282 Hunnestad)

× osburn × snti × stain × þansi × aftiR × tuma × sun × kuna × ¶ hantaR ×

"Esbern satte sten denna efter Toma, son Kuna Hantar".

(DR 283 Hunnestad) [6]

Bilderna på stenarna har alltsedan de publicerats varit föremål för allehanda tolkningar. Ole Worm menade t.ex. år 1643 att den yxbärande figuren var *"en av våra dåtida sköldmöer"* (*"priscum nostrarum amazonum"*), alltså en kvinnlig krigare. Det är troligtvis den fotsida dräkten som inspirerat till denna tolkning, något som också Magnus Rönnou Dublar år 1716 menade vara sann. Denna uppfattning förkastades av Nils Wessman år 1755

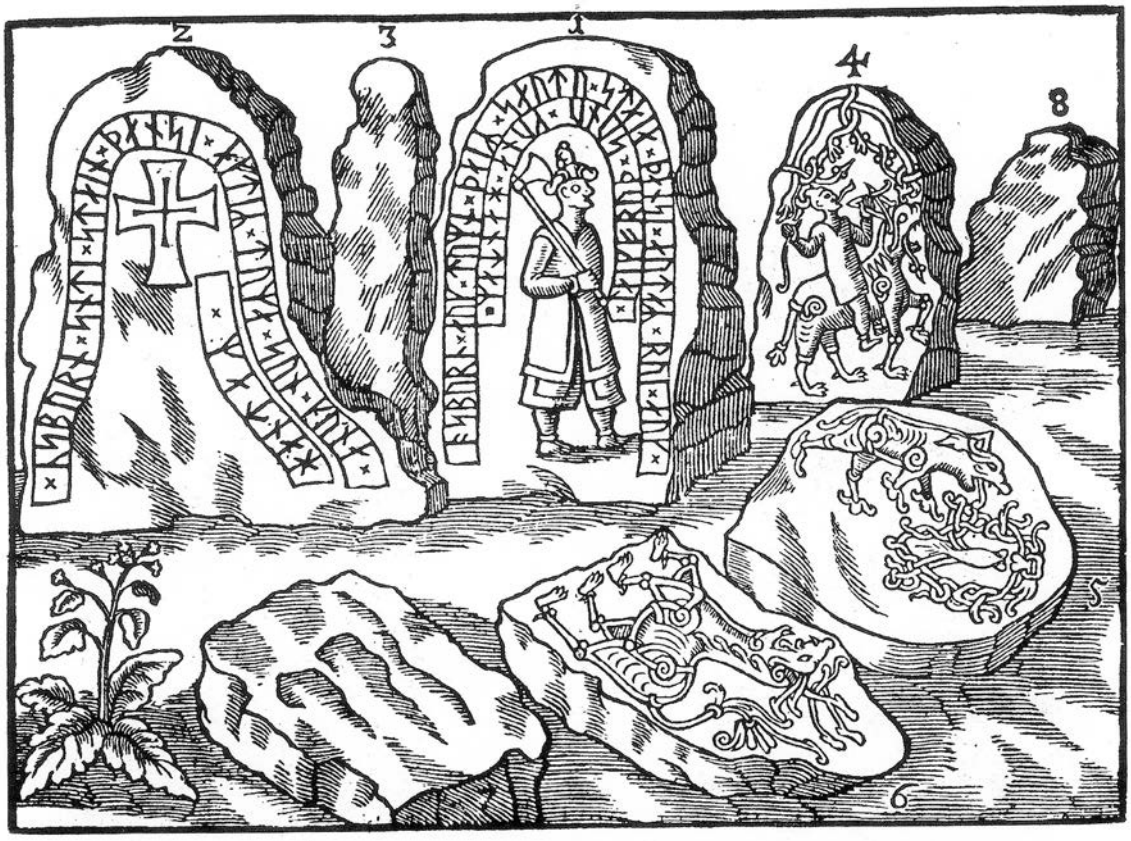

som ansåg att det rörde sig om en manlig krigare men först Sjöborg år 1830 kopplade samman bilden med runtexten och menade att det var en bild av krigaren Roe. Stenen med en på ett djur ridande figur har av Bartholin år 1689 tolkats som en gudaframställning och av Nils Henric Sjöborg år 1822 som en trollkarl. Sjöborg såg också i sten nummer 4 *”ett troll i djurskepnad som äter ett ormbo.”*

Alla dessa fantasieggande tolkningar förändrades i runstensforskarna Lis Jacobsens och Erik Moltkes år 1942 omfattande verk ”Danmarks runeindskrifter”:

Bildstenen med den yxbärande mannen blev tyvärr skadad och delad i tre delar när monumentet förstördes. I dag finns den på Kulturhistoriska museet i Lund.

”Imidlertid må man antage, at motiverne er hentet fra myte- og gudeverdenen. En bekræftelse på denne opfattelse gives måske figuren på no. 3 (4)*, en kvinde, der rider på et ulvelignende dyr, som hun styrer med en tømme, der består af en slange, idet denne figur, som allerede Sjöborg (1830) har set, svarer til den i Snorres Edda omtalte troldkvinde Hyrrokkin. På no. 4* (6) *og 5 er velkendte apotropæiske figurer fremstillede: på no. 4* (6) *'det store dyr', på no. 5 et dyr, der gaber over en 'maske'. Det må herefter være naturligt også at henføre øxemanden på no. 1 til den mytiske verden - rimeligvis en gudeskikkelse.”*

Den yxbärande mannen skulle alltså enligt dessa danska forskare vara en gu-

dabild. När författaren år 2004 kom ut med boken ”Den skånska historien. Vikingarna.” var det emellertid en helt annan tolkning som jag då presenterade. Bakgrunden var den bok om nordbor hos den östromerske kejsaren som Lundaforskaren Mats G Larsson publicerade år 1991.[7] Här berättar han om de ceremoniella processioner som omgav kejsaren. Jag såg i dessa en möjlig förebild till just mansbilden från Hunnestad:

> *”Vad vill denna krigarbild berätta? Från bevarade skrivna källor vet vi att kejsaren av Konstantinopel hade sitt väringagarde med vikingar från Norden. Detta garde försågs med just den utrustning som männen på runstenarna har. Dessa nordiska soldater bar sina praktyxor på höger axeln när de i de många processionerna gick framför kejsaren som hans betrodda livvakt. De leddes av en anförare kallad ”akolouthos” och soldaterna var klädda i azurblå, fotsid sidenbrokad. Det är alltså inte otänkbart att en av de vikingatida stormän som en gång bodde vid den skånska sydkusten har varit i tjänst hos den östromerske kejsaren. Mannens rika skara av söner kanske har velat stoltsera genom att visa bilden av sin far när denne var kejsarens man i fjärran land.”* [8]

Bildstenen och runstenen som i dag står i Krageholms slottspark.

Endast några kilometer från Hunnestad, i Krageholms slottspark, står två stenar som ingått i ett minnesmärke, troligtvis samtida med Hunnestadsmonumentet. Runtexten lyder:

× tuna × sati × stain × þansi × aftiR × bram × bunta : sin × auk × askutr × sunR × hans × han × uaR × bastr × bumana × auk × ¶ × miltastr × mataR

”Tuna satte sten denna efter Bram, bonde sin, och Asgot, sonen hans. Han var bäst (av) *bomän och givmildast* (med) *mat”.* DR 291 Sövestad 2. [9]

På en bildsten visas en man, troligen Bram, som bär ett processionskors. Han bär samma långa klädnad som på Hunnestadsstenen och har också hjälm. Författaren menade år 2004 att också bakgrunden till denna bild var den östromerske kejsarens processionståg. Närheten till Hunnestad skulle kunna indikera att personerna bakom dessa stenar skulle ha känt varandra och varit verksamma hos den östromerske kejsaren.

Om händelser i Skåne åren 989 - 991 enligt krönikan ”Gesta Wulinensis”

Hur intressanta runstenarnas texter än är lämnar de ett stort tomrum när det gäller att försöka förklara vilka de omtalade personerna verkligen var och vad de en gång gjort. Vi saknar helt enkelt väsentliga delar som ger oss inblickar i personernas liv. Författaren grävde år 2009 med professorn i arkeologi vid Köpenhamns universitet Klavs Randborg i en påbörjad ringvall från Harald Blåtands tid vid Höllviken i Skåne. Klavs har på ett talande sätt klargjort det skriftliga källäget när det gäller dansk vikingatid:

> *”The written historical sources for Denmark in this period (vikingatiden) are almost all foreign, and we consistently lack a local perspective. The only texts from the country itself are the brief inscriptions on the runestones, which in addition have some of the same qualities as the archaeological material. The stones are spread throughout the area and we can give the inscriptions a geographical dimension. Furthermore most of the texts refer to succession to titles and rights over land, enabling us to view the politics and social structure of the rural economy.”* [10]

Arkeologin är en mycket viktig vetenskapsgren men vi möter i detta material nästan inte alls någon information som ger oss kontakt med speciella personer. För att uppnå detta måste vi ha det skrivna materialet att tillgå men de korta och likartade runstenstexterna hjälper oss inte med detta. När vi nu har upptäckt en samtida krönika, ”Gesta Wulinensis ecclesiae Pontificum”, skriven av personer som själva upplevt det som de berättar om hamnar vi emellertid i ett helt annat läge. Bilden av vår vikingatid ”hemmavid”, i detta fallet Skåne, förändras totalt eftersom vi tidigare bara haft berättelser nedtecknade mycket lång tid, ibland upp till flera hundra år, efter det att de inträffade.

Den skånska vikingahistorien har alltså tidigare varit i princip helt okänd när det gäller uppgifter från samtida skrivet historiskt källmaterial. Vi ska först in efter mitten av 1000-talet för att få ett ökat material att tillgå. ”Gesta Wulinensis” från sent 900-tal har radikalt ändrat denna situation. Det som vi i dag har tillgång till är den polska översättning och genomgång av krönikan som bl.a. den erkände polske historikern, tillika chefen för Polens Nationalmuseum Stanislaw Lorentz var med om att göra år 1963. Det kan dessutom noteras att vi kunnat konstatera att man i krönikan finner flertal uppgifter om historiska händelser som först kommit till kännedom för den historiska forskningen långt efter året 1963. Dessutom är krönikan så detaljerad i många berättelser att det varit helt omöjligt för översättarna att känna till detta.

I ”Gesta Wulinensis” får vi ögonvittnesberättelser som förklarar vem ”Kuna Hantar” och andra på de skånska runstenarna omtalade personer var och vad de gjorde. Vi ska nu följa händelserna i Skåne som de tecknas i krönikan. Under året 991 omtalas följande:

> *”Det året väcktes upproret av Kunar, vars kristna namn var Handrian, och hans bror Tumi, vars kristna namn var Toma, och dessa var framstående stormän som hade återvänt från Constantinopol bara två år tidigare, efter att ha tillbringat 20 år med grekerna, och tjänat deras härskare. De var män med stort mod och stor ädelhet, och de förde med sig stor rikedom från grekernas land.”*

Här möter vi alltså runstenens ”Kunar Hantar”, ett runstensnamn som i modern litteratur översatts med ”Gunnar Hand”. Förklaringen av runtextordet ”Hantar” blir emellertid enligt krönikan det kristna namnet ”Handrian”. Rimligtvis har han fått detta namn när han i tjänst hos den östromerske kejsaren blivit döpt. På Hunnestadsmonumentet omtalas att Kunar hade en son som hette Toma. I kröniketexten ovan är emellertid Toma/Tomi bror till Kunar. Längre fram i texten får detta dock sin förklaring. Det har varit frågan om två personer med samma förnamn.

Texten i ”Gesta Wulinensis” ovan återger alltså en händelse som inträffat två år innan nedtecknandet, alltså år 989. Efter att ha varit borta från Skåne under lång tid står de

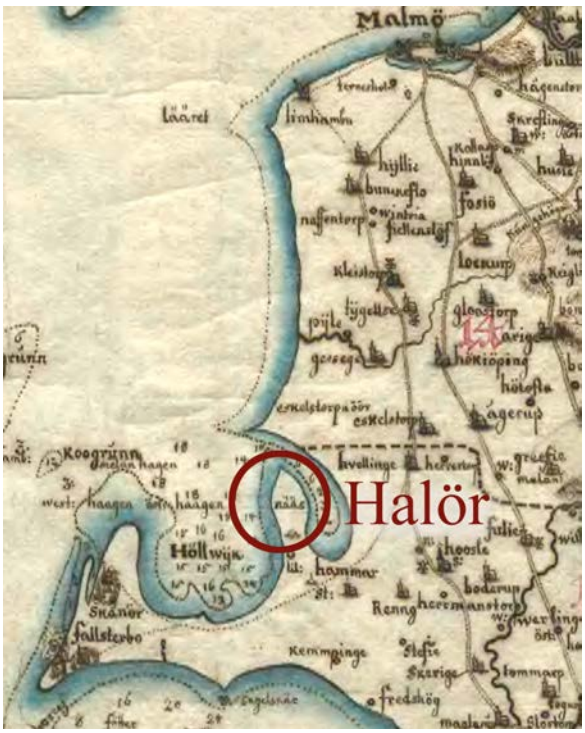

Halör motsvarar nuvarande Lilla Hammars näs.

två bröderna emellertid inför en otrevlig upptäckt när de från sina skepp tar sig upp från den skånska sydkusten:

”När de kom tillbaka fann de sina familjeägor i Scarthebau, Balacra, Bircosilva, Siothorpe, Kutis sneipa och Scarthehaun upptagna av främlingar som ett resultat av striderna där deras fars bror, Biurn Jarl, och större delen av hela deras familj dött.”

Den strid med efterföljande våldshandlingar som här omtalas står att läsa om tidigare i ”Gesta Wulinensis” under året 984. Farbrodern Björn Jarl var fram till år 964 kung i Skåne men blev detta år ersatt av Guldharald, son till Harald Blåtands storebror Knut. Guldharald blev året 970 avrättad av Harald Blåtand. Efter det att Harald sårats år 984 återinsattes Björn Jarl som lydkung i Skåne men Harald Blåtands lillebror Toke mötte honom samma år i ett stort slag invid Halör vid Höllviken. Flera av Björns familjemedlemmar från skånska sydkusten stupade och Björn Jarl valde att ta sitt eget liv. Efter slaget hämnades Toke genom att mörda Björn Jarls familj. Om detta står att läsa i vår artikel ”Händelser i Skåne åren 964 till 984”: https://www.academia.edu/100051644

Flera av de orter som ovan omtalas utgjorde det område där Björn Jarls släkt bott och platserna går att identifiera. *”Scharthebau”* är kyrkorten Skårby, *”Balacra”* är kyrkorten Balkåkra och *”Siothorpe”* är kyrkorten Sjötorp. Var *”Bircosilva”* legat är oklart men namnet betyder Björkskogen. *”Scartehaun”* betyder Skårhamn och måste ha varit en ort i direkt anslutning till kusten, rimligtvis vid kuststräckan till den omtalade *”Scharthebau”*/Skårby. Platsen, som ligger på en udde mitt på häradets strandlinje mot Östersjön skulle kunna överensstämma med dagens Skarvik. År 1662 fanns här ett fiskeläge med tre hus. [11]

*Skarviken söder om *”Scharthebau”*/Skårby kan vara *”Scartehaun”* som omtalas i ”Gesta Wulinensis”.*

”Gesta Wulinensis” fortsätter berättelsen med vad bröderna gjorde efter deras upptäckt att släkten blivit dödad/bortdriven:

> *”Dessa bröder, Kunar och Toma, och deras söner kom knappt undan med livet i behåll och var tvungna att söka skydd i östra Sconviue, i en fiskeby som de sedan döpte till Symitharos för att hedra de modiga invånarna på denna kust och sina följeslagare från den grekiska ön Symi.”*

Man har alltså varit tvungna att ta sig tillbaka till sina skepp och sedan seglat österut utmed den skånska kusten. Landstigningen har skett vid en liten fiskeby som att döma av efterledet i namnet legat vid en åmynning. ”Os” betyder nämligen just detta. Vi känner i Skåne denna tidiga namnform på tre orter vid åar. Söder om Helsingborg har vi Raus som år 1363 skrivs *”Raos”*. På den skånska östkusten har vi Åhus vid Helgeå vilken skrevs *”Aos”* år 1262 samt Simris/Simrishamn som hette *”Simbros”* år 1145 och *”Symbirhafn”* år 1161.[12] Simrishamn ligger vid mynningen av Tommarpsån. Det ligger således nära till hands att det var vid nuvarande Simrishamn som Kunar och Toma landade med sina skepp och sina krigare. Ön Symi, även kallad Simi, ligger utanför Turkiets västkust och var en betydande plats i det östromerska riket.

> *”Där, i Symitharos, samlade de stora förstärkningar bland dem som var missnöjda med att många av stormännen i Selund inte respekterade den tidigare fastställda gränsen som delade landet Sconviue i två delar och de gav sig i kast med att återta sina landområden. Kunar och Toma och deras bundsförvanter låg på lur i väntan på inkräktarna och familjerna och efter en blodig rättegång besegrade de dem, och de som överlevde flydde till Lvntarumn och lämnade in klagomål där hos prinsessan Helga.”*

Bröderna fick alltså med sig innevånarna och i ett slag stod de som segrare. Uppenbart har det före denna tidpunkt bestämts att Skåne skulle delas upp i två områden, något som ledarna på Själland sedan inte godtagit. Eventuellt kan denna uppdelning av Skåne härstamma från en uppgörelse i samband med Guldharalds övertagande av Skåne året 964:

”och från kung Harald, hans farbror, fick han (Guldharald) *den i glädje för att skydda den östra delen av sundet* (Öresund) *från överfall av fientliga människor från Kuitis.”*

Kanske har Björn Jarl då fått fortsatt ledarskap över den östra delen av Skåne medan Guldharald styrde i den västra delen. Att Björn fortfarande har haft hög status framgår nämligen i ”Gesta Wulinensis” då det efter hans död år 984 vid Halör står:

”Bjurn Jarl var härskare över Sconviue fram till 964, och 12 år senare tilläts han återgå i tjänst som palatin (kunglig ämbetsman)*.”*

I sitt uppror skulle de två bröderna Kunar och Toma snart också få hjälp av fler familjemedlemmar och av långväga komna krigare:

”Vid denna tidpunkt kom ytterligare tre bröder till Kunar och Toma från Grekland, och de hade många följeslagare på sina skepp, och tillsammans utgjorde deras trupper en stor styrka. En fruktansvärd vrede grep dem vid nyheten om deras farbrors död och förintelsen av hans familj, och under Kunars ledning tågade de mot Lvntarumn för att kräva rättvisa och straffa de som var ansvariga för dessa onda gärningar.”

I krönikan följer nu en berättelse som närmare ger oss en bild över vem Kunar Handrian egentligen var:

”Kunar valdes till ledare för att han var den äldste av bröderna och den mest mogne och ädle, och samtidigt den ende med berömmelse bland dem alla, eftersom det var han som i Grekland hjälpt Constantinopels härskare, Johannes, vars mest trogen tjänare han var, att besegra saracenerna i många strider och att erövra tio städer.

Medan han fortfarande var ung, blev han berömd för många gärningar, och kvinnorna hos mäktiga greker skrev dedikationsbrev till honom, som är brukligt i våra länder. Kunar kunde också läsa och skriva och kunde grekernas, bulgarernas och det språk man talade i rusernas land, och han kunde också vårt språk mycket väl. 20 år har förflutit sedan han kämpade för kej-

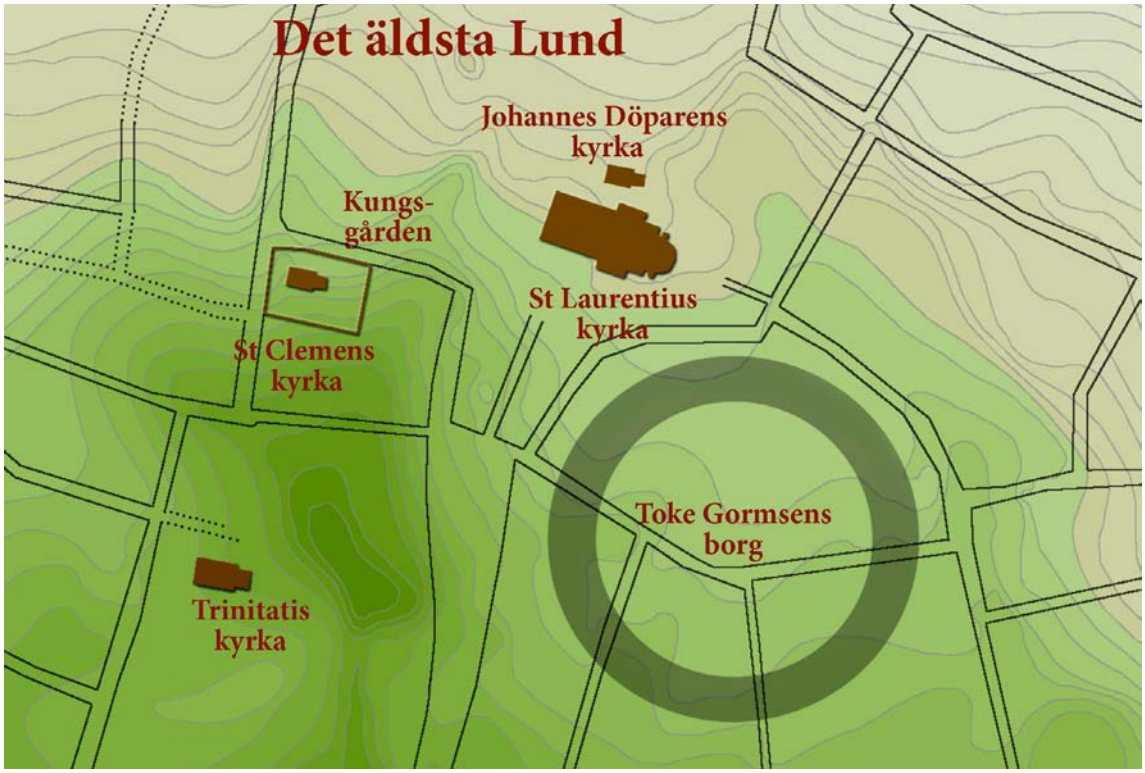

Det äldsta Lund. S:t Clemens kyrka uppfördes på 960-talet. Toke Gormsons borg kom till i början av 970-talet och vallarna försvann i slutet av 980-talet. Johannes Döparens kyrka blev föregångaren till domkyrkan.

Än i dag avtecknar sig Toke Gormsons borg som en halvcirkelformad gata i Lunds centrum.

> *saren, och under denna tid, sedan Johannes Greken* (Johannes I Tzimiskes, kejsare 969-976) *dog, var Kunar en trotjänare för Basileos* (Baselius II, kejsare 976-1025)*, men först också en tjänare till hans farbror, som också hette Basileos* (Basil Lekapenos, död 985)*, men denne var den oäkta sonen till grekernas store härskare, Romanos* (Romanus I, kejsare 920-944)*, och regerade i landet tills unge Basileos nådde mognadsåldern.”*

Den tidigare i skånsk/dansk forskning endast genom runstensnamnet kände Kunar stiger alltså nu fram ur historiens mörker. Kunar Hantar (*”Handrian”*) i Hunnestad visar sig vara en betydelsefull ledare inom den släkt som tidigare styrt Skåne. Runstensbilden av honom som livvakt åt den östromerske kejsaren får en helt annan dignitet än de bildtolkningar som tidigare sett dagens ljus. Att han dessutom besuttit kunskap om många språk indikerar troligtvis att han kan ha haft förtroendeuppdrag inom administrationen hos de olika kejsarna. Nu ledde han sin familj och sina allierade på ett krigståg från östra Skåne mot Lund:

> *”När Kunars trupper nådde Lvntarumn beordrade han sina soldater att slå läger tre ´mil´ från den södra porten. Detta samhälle hade, som jag skrev tidigare, förändrats mycket efter mitt senaste besök i Saint Gerwald, och för närvarande var bara hertiginnans palats inhägnat med en palissad. Efter Tucas död beordrade prinsessan Helga att fästningarna och de defensiva vallarna skulle förstöras och att husen, vägarna, portarna och torget skulle byggas som hennes älskade stad i Grekland, där hon tillbringade många år som barn. Endast vallgraven återstod av fästningen, och samhället liknade inte längre några andra samhällen i danernas land.”*

Kunar slog läger tre ”mil” söder om Lunds stadsport. Vid översättningen från det latinska originalet har man här år 1963 återgett det ursprungliga latinska ordet ”mil”. Ordet måste åsyfta det latinska längdmåttet. Milens ursprung utgår nämligen vid denna tid från den romerska milen *”mille pasuum”* som var tusen dubbelsteg och som uträknat till modern längd uppgick till 1479 meter. Kunar och hans trupper slog alltså läger ca fyra

kilometer söder om Lunds södra stadsgräns vilket motsvarar platsen för dagens Uppåkra. Nu steg en mäktig kvinna fram. Uppgifter från ”Gesta Wulinensis” ger oss också viktig information när det gäller vår tidiga kvinnohistoria.

År 957 hade t.ex. Gorms hustru Theofani avlidit och hon hade varit en kvinna som uppenbart bestämt över sin man om man får tro prästen Avico, ögonvittnet bakom den dåtida delen av krönikan ”Gesta Wulinensis”. Gorm hade fört hem henne från Kievområdet och Avico berättar om henne att kungen:

> *”gjorde Thiri, som han kallade med detta namn, till drottning av danernas land. Theofani var en stolt och klok kvinna som riktade sin man mot Gud, och de beslut som kungen fattade var alltid hennes beslut.”* [13]

En annan mäktig kvinna var Helga, syster till Valdemar I i Kiev som år 977 i Lund hade gift sig med Toke, dvs. Harald Blåtands yngre bror.[14]

Om Helga berättas att efter det att hon gift sig med Toke: *”blev hon den mest inflytelserika kvinnan som härskade i Lvntarumn.”* Toke hade emellertid, enligt ”Gesta Wulinensis”, stupat i slaget vid Uppsala den 10 augusti 986, på samma årsdag som martyren Laurentius avrättats. Trots avsaknaden av sin man hade Helga uppenbart styrt i Lund efter hans död. Det var hon som beslutade att riva ner befästningen inne i Lund. Den runda vallgraven med sitt troliga vattenflöde fick dock vara kvar och den lade grunden till den halvcirkelformade gata som fortfarande existerar i staden. Vad som åsyftas med att *”husen, vägarna, portarna och torget skulle byggas som hennes älskade stad i Grekland, där hon tillbringade många år som barn”* vet vi däremot inte.

Vid krigstillståndet ca 990 satt det alltså en kraftfull kvinnlig ledare i Lund och hon stod bakom många viktiga beslut:

> *”När prinsessan Helga fick veta om Kunar och hans truppers ankomst beordrades bröderna att bära helgonens reliker framför sig i procession, eftersom de var tänkta att innehålla den mest effektiva kraften mot onda och syndiga tankar som hat och önskan om hämnd. Processionen, med prinsessan i spetsen, tog sig till tingsplatsen, som låg tre ´mil´ öster om staden, och hon skickade även bud för att informera Kunar om detta så att han också skulle komma dit. Prinsessan själv, som gick barfota, höll ett kors med ett ankare som ett tecken på Guds Lamms lidande och död samt Sankt Clements martyrskap, så att hon skulle be Vår Herre att inspirera Kunar att inte utgjuta kristet blod. Kunars trupper fick sällskap av en ung man som av några kallades Turgis men Torkiell av andra, vilken var sonson till Jarl Bjurn och på grund av sitt blod åtnjöt stor respekt och aktning.”*

Helga ville alltså förhandla och tog sig i en stor, kristen procession till en plats öster om Lund. Bröderna i hennes följe, dvs. prästerna, bar i processionen sina kyrkors altarreliker. Själv gick Helga barfota vilket var ett kristet tecken på underdånighet. Hon bar ett kors med ett ankare som symbol för S:t Clemens. Helgonet led martyrdöden genom att bindas till ett ankare och sedan dränktes han i havet. S:t Clemens underkäke hade Helga haft med sig vid sin ankomst till Lund år 977.

Processionen färdades till tingsplatsen som alltså låg ca 4,5 kilometer öster om Lund. Detta måste vara Arendala tingsplats som under medeltiden var känd som det skånska landstingets mötesplats. Även om namnet Arendala inte omtalas måste uppgiften i krönikan vara det äldsta kända omnämnandet av denna tingsplats. Under ett kungaval ca 1140 blev på denna plats i Arendala Olof Haraldsson av landstinget vald till kung.[15] Den skånska kyrkorätten bestämdes också här på 1100-talet. I inledningsparagrafen till lagen läser vi:

> *”Detta är den rätt som satter var på målstämma i stenhuset mellan Lund och Dalby av Eskil ärkebiskop i Lund och av Tord landsdomare i Skåne.”* [16]

Uppåkrahöjden sedd från söder. Vid träddungen uppe på höjden har templet legat.

Helgas insatser vann god jord hos Kunar och hans familj. Endast två av hans söner motsatte sig detta:

> *”Prinsessans böner besvarades också, eftersom varken Kunar eller hans bror Toma var villiga att slåss, och Turgis höll med dem och sa att hertiginnan var villig att göra eftergifter bara för att förhindra spillande av kristet blod. Endast Toma och Ruizo, båda söner till Kunar, ville inte höra talas om någon vapenvila, och de hetsade sina kvarvarande bröder och kusiner och andra följeslagare att slåss och övertalade dem att göra uppror mot danskarna i Zelund och Jutland så att Sconviue skulle återvända till den tid då detta land hade sin egen kung. De båda unga männens övertalningar misslyckades och de lyckades inte med att övertyga någon av familjens äldste, och detta berodde också på en extraordinär händelse där Guds hand var synlig.*
>
> *Som jag nämnde tidigare slog Kunars trupper upp läger på det höga området som kallas höga åkrar, där den mycket fromma prinsessan Helga nyligen beordrade byggandet av ett tempel till Vår Herre för att förstöra möten till ära för hedniska gudar vilka hölls i hemlighet på denna plats under firandet av Johannes Döparens födelse, och det var en stor förolämpning och en enorm skändning av detta stora kristna firandet.”*

Kunars läger har alltså legat 3 romerska ”mil” söder om Lunds södra stadsport vilket, utifrån den dåtida måttenheten, skulle svara till drygt fyra kilometer. Avståndet flygvägen från Lunds södra port som vi känner från äldre kartor till kyrkan i Uppåkra är 3,7 kilometer. I ”Gesta Wulinensis” står platsen angiven som *”wysokie pola”*, dvs. ”höga åkrar” vilket väl svarar till ortnamnet ”Uppåkra”. Detta namn är känt sedan det kungliga gåvobrevet år 1085 då kung Knut donerade de två byarna *”Upaccri”* till Lunds blivande domkyrka.[17] Vi vet däremot inte hur platsnamnet stavats i krönikans latinska original. Det torde dock handla om samma ort Uppåkra i donationshandlingen som i krönikan. Just området vid Uppåkra kyrka ligger dessutom på en av de högsta punkterna i det omgivande landskapet. Att krönikan dessutom anger att detta var en hednisk plats med möten för att fira hedniska gudar stämmer också eftersom arkeologerna endast ca hundra meter söder om den nuvarande kyrkoplatsen har lokaliserat ett hednatempel med tillhörande hedniska offerfynd.

Dessa uppgifter är samtidigt en ytterligare bekräftelse på ”Gesta Wulinensis” autenticitet som källa från den dåtida samtiden. När översättningen till polska gjordes år 1963 hade

Rekonstruktion av templet i Uppåkra baserat på författarens byggnadsarkeologiska analys av lämningen.

man ingen som helst kunskap om Uppåkra som ett vikingatida centrum. Först år 1990 började man här större utgrävningar och inte förrän runt år 2001 påträffades lämningar efter det hedniska templet. År 2002 offentliggjordes detta i publikation.[18] Detta är endast en av många faktauppgifter i ”Gesta Wulinensis” vilka omöjligt kan ha varit kända när man i Polen bevisligen år 1963 översatte krönikan från det latinska originalet till polska. Som forskare har för författaren emellertid dessa faktauppgifter varit den självklara basen i klargörandet att denna latinska krönika måste vara ett samtida original, skrivet i slutet av 900-talet. De som motsatt sig detta har emellertid inte tagit upp dessa mycket betydelsefulla basfakta till diskussion och följaktligen heller inte kunnat motbevisa dem. Så bedriver man inte seriös forskning, oavsett vilket akademisk titel man innehar.

Krönikan ”Gesta Wulinensis” berättar vidare vad som hände vid Uppåkra:

> *”För att komma tillbaka till denna extraordinära händelse som jag ska beskriva, hände följande med Tomie, son till Kunar, som av alla hans söner var den ivrigaste att slåss. Toma bar stolt på bröstet ett kors med ett*

Platsen för det hedniska templet i Uppåkra. Byggnaden avtecknar sig som mörkare jord. Överst plan av den senare framgrävda tempelbyggnaden. Foto författaren maj 2001.

relikskrin, en gåva från kungen av Constantinopel själv för hans tapperhet i kampen mot rebellerna. Nåväl, när Toma somnade, full av honung (mjöd)*, med ryggen mot väggen i Herrens tempel, sprack plötsligt molnen och hinkar med vatten föll från himlen och människor började falla till marken och i all denna panik förvandlade plötsligt en fruktansvärd ljusblixt natten till dag för en kort stund och sedan hörde alla ett stort dån och plötsligt fattade den närliggande eken eld. Lyckligtvis kom inga* (människor) *eller några djur till skada. Han kunde i yrsel inte hitta sitt kors eftersom det hade slitits av hans bröst på ett oförklarat sätt, förmodligen av Herrens hand. Alla tolkade dessa händelser som ett tydligt tecken från himlen att låta Toms viskningar gå in i ena örat och ut genom det andra, eftersom hans ord inte var i enlighet med Vår Herre, den allsmäktiges vilja."*

Ett sådant relikskrin i form av ett bröstsmycke omtalas också ha funnits i Harald Blåtands grav när man år 1841 fann denna i norra Polen. Den dåvarande prästen skrev i sin dagbok: *"Till allas stora förvåning bärgade han även en silverbägare och ett guldhölje efter ett krucifix. Höljet var rikt dekorerat med färjade stenar och hade latinsk bibeltext på sidan."* [19] Tomas relikskrin ovan hade liksom Haralds formen av ett kors. Det är möjligt att vi här står inför ett så kallat "enkolpion". Ett sådant var en liten relikask; en öppningsbar behållare formad som ett krucifix. Den bars i en halskedja och sådana amuletter med bärbara reliker känner vi från silverskatter från den kristna missionstiden i Sverige. Vid t.ex. utgrävningar i Uppåkra har påträffats ett sådant. Under missionstiden kunde rika och betydelsefulla personer bära dessa amuletter men under 1200-talet och framåt var detta endast förbehållet biskopar.[20]

Här infogar krönikören en händelse som ställer det kristna mot det hedniska genom Guds hjälpande hand. Det kan verka osannolikt att finna en sådan fantasifull text i en dåtida krönika men liknande berättelser om Guds hands ingripande känns från andra samtida krönikor. Som exempel kan nämnas Thietmar av Merseburgs krönika från 1010-talet.[21] Han återger här en händelse som inträffade år 983 under vikingaattacken mot Hamburg. Det är prästen Avico som berättat detta för honom:

"Den obodritiske hertigen Mistui brände det tidigare biskopssätet i Hamburg och ödelade det. Men de underbara ting som Kristus gjorde där från himlen bör iakttas med hängivenhet av hela kristenheten. En gyllene hand sträckte sig ner från högre trakter, sträckte sig in i mitten av eldarna med utsträckta fingrar och drog sig sedan med saker tillbaka, synligt för alla. Krigarna såg det i förvåning, Mistui blev chockad och förskräckt. Hans dåvarande präst, Avico, som senare blev min andliga bror, berättade om det för mig. Men vi kom båda till slutsatsen att Gud på detta sätt grep de heliga relikerna, tog dem till himlen, och drev fienderna på flykt i skräck."

"Gesta Wulinensis" svarar alltså väl upp till sin samtids berättarkonst. Den hotade krigssituationen utanför Lund löstes emellertid på ett fredligt sätt mellan Helga och Kunar och hans släkt:

"Samtidigt var det ju allmänt känt, att frun (härskarinnan = Helga) *i Lvntarumn var lika from och gudfruktig som sina motståndare och att saken därmed skulle få en fredlig lösning, för ingen skulle våga utgjuta blod mot Herrens vilja. Fyra dagar senare var således alla parter i denna tvist överens. Samtidigt blandade sig en viss Tosti, som på kung Erics* (Segersäll) *vägnar tog hand om den unge Olof, in i förhandlingarna. Hans berömmelse var stor, eftersom han i sin ungdom samlat stora rikedomar under många expeditioner till Anglorum, Francorum och Dufflinnum, och han blev senare kung Erics mest trogne tjänare och hans sanna rådgivare.*

Denne Tosti, en listig och smart man, började snart prisa sin härskare och berätta fantastiska historier där han nämnde att kung Eric en gång varit en stor vän med Jarl Bjurn. Med dessa ord vann han många unga mäns gunst i Kunars och Tomas familjer och ingav sålunda hos dem önskan att anförtro sig åt kung Erics beskydd."

Om denne förhandlaren Tosti känner vi inte till något från den tidigare delen av krönikan. Han var uppenbart tillsatt av sveakungen Erik Segersäll för att ta ansvar för Eriks 13-årige son Olof (Skötkonung) som efter striden vid Uppsala år 986 vistades och uppfostrades hos släkten i Lund. Genom att Tosti klargjorde att han varit vän med Björn Jarl, Skånes kung fram till år 964, vann han dennes släkts förtroende.

"Detta var precis vad som hände och Toma, son till Kunar, och hans bröder och kusiner bosatte sig i den östra delen av Sconviue, och Toma själv valde ett ställe för sitt säte på sin mark och där återuppbyggde han en by som han kallade Tomathorpe. Platsen valdes noga då tre huvudvägar möttes där och Toma fick bygga ytterligare en väg till den närliggande nya hamnen i öster så att det skulle vara lättare att ta sig därifrån till huvudstaden Lvntarumn."

"Tomathorpe", i dag Tommarp, var under medeltiden en viktig stad i östra Skåne. Ett mindre antal arkeologiska fynd visar att det funnits en bebyggelse i Tommarp under vikingatiden, kanske redan tidigare under järnåldern. Under senvikingatiden framstår Tommarps betydelse då man här haft ett kungligt myntslageri. Tre mynt funna i Danmark skall vara slagna i Tommarp under kungarna Sven Estridsen (1047-1074), Harald Hein (1074-1080) och Knut den helige (1080-1086). En annan indikator på en betydelsefull plats är etableringen av ett premonstratenserkloster i Tommarp vid mitten av 1100-talet.[22] Premonstratenserna stod kungamakten nära. Ortnamnet *"Tomathorpe"* är skapat av två ord; förledet av ett mansnamn och efterledet av ordet torp i betydelsen nybygge. Genom uppgiften i "Gesta Wulinensis" vet vi nu vem den Toma var som runt år 990 lagt grunden till den blivande staden. Vi får också veta att det tidigare funnits en bebyggelse på platsen.

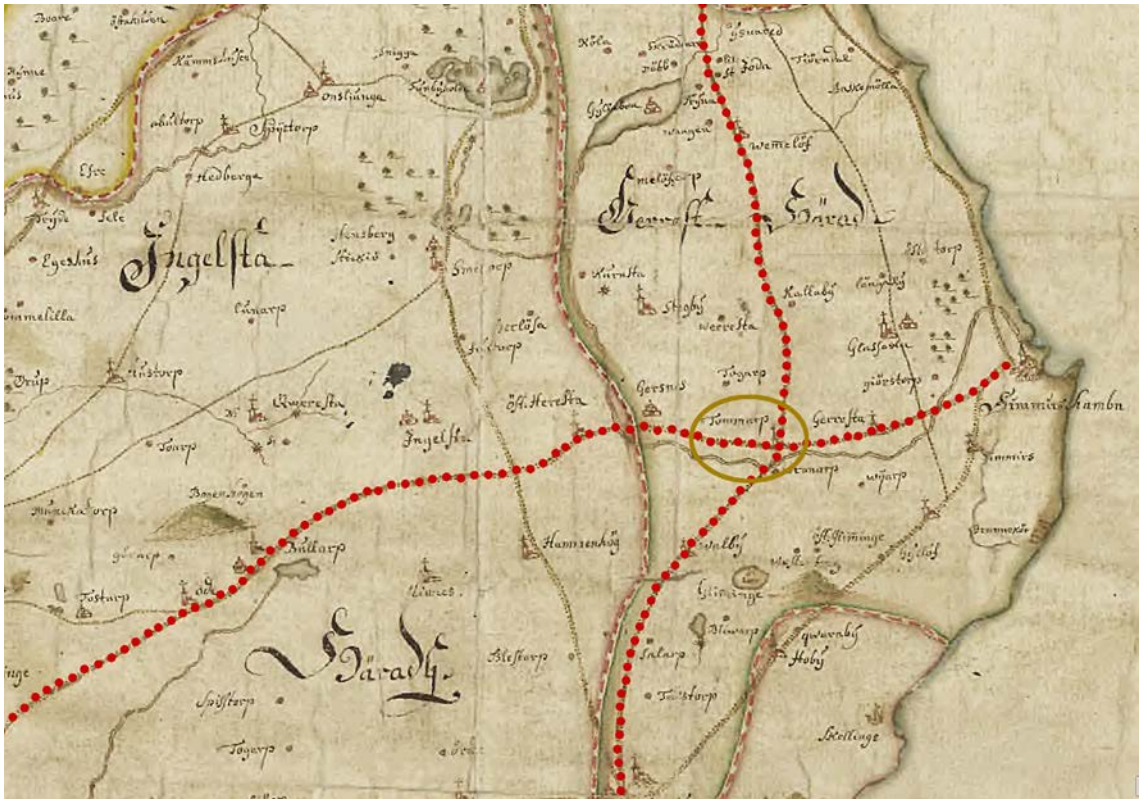

De olika huvudvägarna med Tomarp i centrum. Karta från år 1712.

Varför Toma valt just denna plats ska tydligen ha skett då tre viktiga landsvägar möttes här. En väg gick norrut utmed Skånes östra kust, en söderut utmed Östersjön samt en västerut inåt landet. Skeppen var vid denna tid de viktigaste transportmedlen varför man anlagt en väg till den nya hamnen *”Symitharos”* vid kusten öster om Tommarp. Denna, våra dagars Simrishamn, blev därför betydelsefull, enligt kröniketexten, inte minst som transportled mellan Tommarp och Lund (*”Luntarumn”*).

Krönikan ”Gesta Wulinensis” fortsätter nu med att beskriva det landområde som fanns längre norrut:

> *”I norr markerades gränsen för denna mark av en flod som heter ´Fineau´, efter landet ´Finnethia´, där dess källor låg, och på andra sidan gränsen, det vill säga i norr, låg länderna ´Nvdivingia´ och ´Meori´, och där bodde hedniska folk som inte styrdes av någon kung. Jag kommer att berätta mer om dessa länder senare, men just nu kan jag nämna att det inte fanns några åkrar där, bara stora skogar och klippor, och det fanns gott om grottor och gropar, och i dem levde konstiga varelser, som varken liknade en människa eller en björn, och vargar gick på två ben och bildade flockar som attackerade alla de djärva män som vågade sig in i dessa mörka skogar.”*

Här ger oss skribenten från slutet av 900-talet en allmän och väldigt förenklad bild av situationen norr om den skånska gränsen. *”Finnethia”* är landet där en mängd källor gav vatten till floden *”Fineau”*. Denna flod, ”Finne” + ”å”, måste åsyfta den i bevarat källmaterial senare omtalade Helgeå som har sina källor i södra Småland. I samband med ett

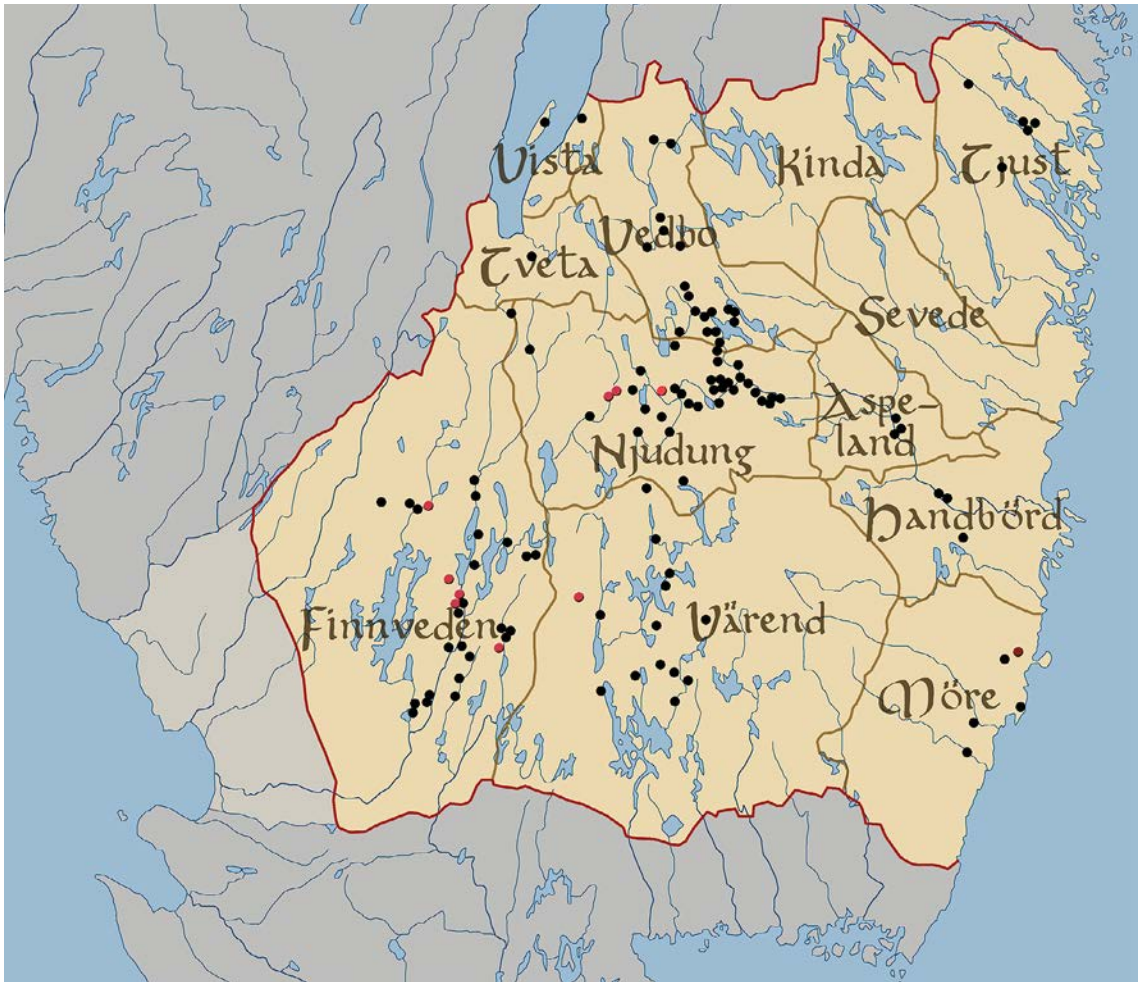

De olika bygderna i vikingatidens Småland. Röda och svarta punkter anger landskapets runstenar. Röda punkter visar på runstenar med texter om långväga färder. Notera den stora ansamlingen av runstenar i Finnveden och i Njudung. Karta och analys: Sven Rosborn 2004.

Runstenen i Forsheda i Finnveden i sydvästra Småland.

stort slag omtalas här under året 1025 *”den heliga ån”* i den engelska ”The Anglo-Saxon Chronicle”. Ån beskrivs också året 1139 då man grundade det första cistercienserklostret i Norden vid Elleköpinge invid floden: *“Platsen för klostret och klosterkyrkan var marken väster om ´Aeos´ slott, på den östra stranden av ´Flavium Sanctum´* (den heliga ån)*, vid mynningen av ´Flavium Vramaris´.”* [23]

I ”Gesta Wulinensis” från slutet av 900-talet har ån dock ett annat, inte tidigare känt namn vilket åsyftar på det område där dess källor fanns uppe i Småland.

Det omtalade landet *”Finnethia”* måste nämligen ha varit Finnveden, belägen i sydvästra Småland. På en vikingatida runsten i Forsheda i sydvästra Småland läser vi:

:rhulf: auk: oskihl: riþu: stin: þo[nsi]: etiR: lifstin: fuþur: sin: es: uarþ: tuþr:: o: skonu: (n): karþ:stokum: auk: furþu: o:: finhiþi [:]

”Rolf och Eskil reste denna sten efter Lifsten, sin fader, som blev död i Skåne vid Gårdstånga och förde (honom) *till ´Finnhœiði´”*.[24]

Går vi lite längre fram i tiden omtalas i ett brev år 1172 Finnveden som *”Finnethiam”*.[25]

Småland var vid denna tid uppdelad på ett flertal olika landområden, se kartan. Det område som ”Gesta Wulinensis” åsyftar med namnet *”Nvdivingia”* kan vara Njudung. Detta nämns i andra källor år 1172 som *”Niwdhwngiam”* och år 1178 som *”Nythingiam”*. [26] Landområdet *”Meori”* känner vi emellertid från en äldre, vikingatida källa. På 870-talet seglade köpmannen Wulfstan från Hedeby i väster utmed södra Östersjön. På babord sida (vänster sida) hade han efter Bornholm *”Blecingaeg & Meore & Eowland & Gotland”* (Blekinge, Möre, Öland, Gotland). *”Meori”* är alltså lika med Möre utmed Kalmarsund och vidare inåt Småland.[27]

”Gesta Wulinensis” fortsätter nu med att beskriva maktsituationen i Skåne som den framförhandlats på tingsplatsen öster om Lund. Tosti, som sveakungen Erik Segersälls man, vann vid förhandlingarna gehör för sin beskyddare Olof (Skötkonungs) sak. Olof var ju av sin far Erik år 986 satt att bli uppfostrad hos Sven Tveskägg i Lund:

> *”Toma och hans bröder och kusiner valde därför kung Erics ledarskap, vars son och hövding här i landet var den unge Olof, och för vars uppfostran ovannämnde Tosti svarade. Denna överenskommelse innebar att landet* (Skåne) *delades i två delar. Den högsta myndigheten över dessa delar innehades dock alltid av den danske kungen Zvein, men folket skulle styras och härskas av Jarl Biurns ättlingar.*
>
> *I den östra delen skulle det vara Toma som styrde, övervakad av Erics kungason och hans lärare Tosti. I den mellersta och västra delen av Sconviue, med huvudstaden i Lvntarumn, skulle makten innehas av unge Torkiell, som var sonson till Jarl Bjurn, och för att framgångsrikt få slut på alla frågor om tvisten, skulle han fråga prinsessan Helga om hennes hand i äktenskap. Detta var vad som hände, och till vår broders förvåning, som ägnade många dagar åt att berätta allt detta för oss, gick hertiginnan med på att låta Torkiell bli hennes make.”*

Helga hade året 977 kommit till Lund i sällskap med sin bror Vladimir I av Kiev. Vladimir hade i inbördeskriget mot sin bror tvingats att söka Harald Blåtands hjälp. Harald hade emellertid hänvisat honom vidare till den norske Hakon Jarl. För att Vladimir skulle vara vän med Harald krävde emellertid kungen:

> *”att Helga, Waldemars* (Vladimirs) *syster, en kvinna av sällsynt skönhet som gömde sig i Waldemars följe, skulle gifta sig med prins Sconevie Tuca* (Harald Blåtands lillebror Toke Gormsen)*”.*

Helga trodde emellertid att Toke var hedning:

> *”Helga, var en trogen kristen, till skillnad från sin bror, som fortsatte att offra och dyrka falska gudar, och i stället för att följa sin brors befallning, satte hon en kniv mot sitt bröst, då hon hellre skulle avsluta sitt liv än att vara konkubin till en man som icke var kristen. När hon fick veta att prinsen hade gått över till den sanna tron ändrade hon sig …”.*[28]

Toke hade stupat i slaget vid Uppsala år 986. Nu, året 991, gifte alltså Helga om sig med den betydligt yngre, endast femton/sexton år gamle Torgils, sonson till Björn Jarl, den tidigare kungen över Skåne.

> *”På så sätt upphörde tvisten mellan familjerna, men nya gifter bereddes åt dem av den onde Tosti, vilken, som det snart visade sig, hade fientliga avsikter. Han bjöd in hela sin familj, såväl som avkommorna till sina bröder och följeslagare, till Tomas land för att bygga fästen på den östra kusten och förvalta dem för att vinna rikedom genom snålhet och girighet.”*

Tosti från sveariket etablerade sig alltså med familj och vänner i östra Skåne. Här har vi troligtvis förklaringen på existensen av två skånska runstenar, båda i Simris kyrkby nära Simrishamn. Av Skånes alla runstenar är det endast dessa två som genom sin utformning uppvisar klara likheter med runstenarna i sveariket. På Simrisstenen 1 läser vi:

biarngaiR × lit (*) raisa * stain * þina * eftiR * rafn * broþur * sin * su(i)n * kun(u)--s * a suiþiuþu

”Björnger lät resa denna sten efter sin broder Ravn, sven hos Gunnulv i Svitjod”.

(DR 344 Simris)

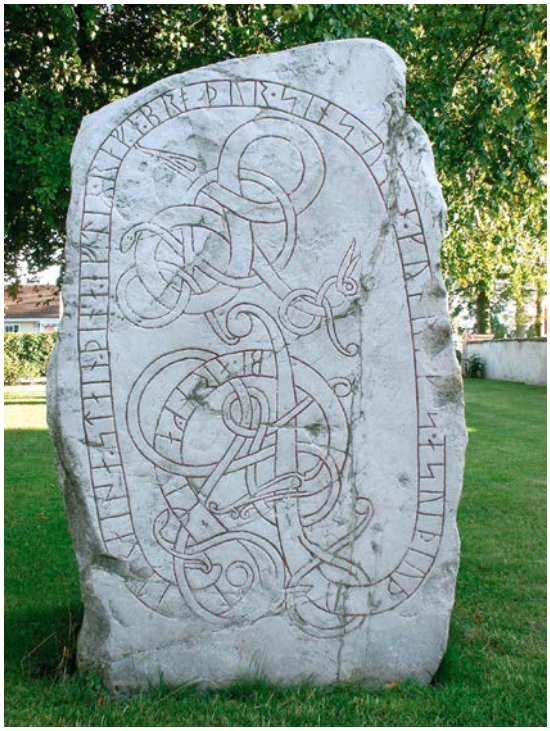

De båda runstenarna som står i Simris nära Simrishamn.

Ravn har alltså tjänstgjort uppe i Sveariket hos en för oss okänd men trolig betydande man Gunnulv. På den andra runstenen Simrisstenen står det:

× sigrif¶r: let · resa · sten: þensa: aiftiR · furkun: if--r · faþur: osulfs: triks: knus ¶ · hilbi: kuþ: on: hans

”Sigrev lät resa denna sten efter Forkunn .. Asulfs fader, Knuts dreng. Gud hjälpe hans ande.” (DR 345 Simris)

Sigrev gjorde alltså en kristen sten efter Forkunn. Den döde har haft en högre social status eftersom han benämns som ”dreng”. Här omtalas också en detalj som gör att vi kan placera stenen i en viss tidsperiod. Han har nämligen tjänstgjort under en Knut, vilket bör åsyfta den danske kungen Knut den Store. Knut efterträdde sin far Sven Tveskägg som regent år 1014 och han dog år 1035.

Ovanstående berättelse om förhållandena i Skåne i slutet av 980-talet och runt år 990 som återfinns i krönikan ”Gesta Wulinensis” avslutas med följande text:

> *”Tre dagar före slutet av augusti kom broder Rodbert och åtföljdes av sju munkar. Vår broder var bara 17 år gammal, men han utbildades i Mogoncia och kom från en framstående riddarfamilj, och syftet med hans besök var att sprida tron bland hedningarna. Rodbert gav oss också den mycket sorgliga nyheten om kejsarinnans död, och nyheten att den ärevördiga Theofanu hade lämnat denna värld hade nått Mogoncia bara fem dagar före hans avresa.”*

Theofanu, som här omtalas, var den tysk-romerske kejsaren Otto II:s hustru. När maken dog år 983 hade hon tagit förmyndarmakten för sin då treårige son Otto III. Hon dog den 15 juni 991. Prästen Rodbert hade alltså fått denna nyhet fem dagar innan han lämnade Mainz (*”Mogoncia”*) för att bege sig till danerna. Detta visar att händelserna i detta avsnitt av ”Gesta Wulinensis” har en främre tidsgräns till sommaren 991.

BILAGA 1:

Uppgifter om Hunnestadsmonumentet, nedtecknade av socknens präst år 1691

”Stenarna stod vid ”Hönnestadh, hvarest en herregårdh är, hvilcken kallas Hönnestadh gårdh och meenes vara then elste i Skåne, som adelige privilegier äre förunte”.

”Steenar medh runska characterer märckjade finnes åthskilliga. Wedh nörra kyrckiogårdsloghan står een i muren medh tvänne rader runebookstaver uppå, hvilcken siunes wara dijtflöttat, effter han medh characterna wänder sig moot nordan. Elnellan Skårby och Gudsnahe ligger een stor runesteen inne uthi een circulo af måttelige steenar, samma steen står mycket på styf och ligger så got som apertus för rägn och sniö, så han icke lätteligen kan läsas; han är uthhuggen in forma triangulari och står inne uthi antingen et Wapn eller boomärckia; effter thenna steenan kalllas alleomliggiande engiar, Runesteensmaan. Wppå Hönnestadhs marck stå een heel hopp steenar uthi ändan på een åker som ligger til hoofgårdhen, punct 3, iblant them 5 äre medh characteribus runicis märckjade in forma triangulari, och stå wapn eller boomärcken inne uthi een hvar, men inartificiosè uthgräfne. Thesse säges wara reeste til gamla kämpars monumenta, som hafva boot på hoofgårdhen; the som intet märckjade äro, s[äg]*es wara satte theras barn, som i vnge åhren uthan manliga gärningars bedrifft äre döde. Prästaenckjan hafver refererat mig, at salig Otte Marsvijn hafver i hennes barndom begärt af mag: Bartholdo Aqvilonio, at han thenna skrifften ville läsa, hvilcket han medh stort besvär giort hafver, effter steena*[r]*ne väl i 8 dagar först af bönderna ware waskade, at then hvijta mosan kunne lösna, och befant salig magisteren intet stort anna*[t] *än blotta nampnen. Jagh hafver migh och bekymrat thes[se] steenar samptlige afskrifua, sedan man fick magister*[ns] *præclarissimi professoris bref, men förty helbrägdan och vederl*[eek]*en intet hafva warit ther til, hafver thet ännu warit förgäfves.”*

(Upptecknat i ”Prästrelationerna 1690-1693”. Skårby 14 okt 1691 av Ludovicus Issaci Munthenius.)

BILAGA 2:

Den skånska kungasläkten

Via runstenstexter och uppgifter från den samtida krönikan ”Gesta Wulinensis” har det nu varit möjligt att lyfta fram den släkt som fram till år 964 hade makten i Skåne. Dess äldsta medlemmar är en man vid namn Björn Jarl och hans bror, vilken tyvärr vi inte vet namnet på men vars ättlingar vi känner. Nedan har sammanställts de uppgifter som nu föreligger om denna släkthistoria. Vi börjar redovisningen med Björn Jarl.

Björn Jarl

Tidigare kände man endast namnet Björn Jarl men som en sagogestalt. Enligt Saxo Grammaticus ca 1190 hade en björn tagit en jungfru och gjort henne med barn. Resultatet hade blivit sonen Turgis (Torgils) som var en känd historisk person. Enligt en anglosaxisk krönika av Florence av Worcester ca 1100 hette Torgils far Björn (latin: *”Ursius”*). Detta var den enda kunskap man hade haft om Björn Jarl. Nu vet vi att han var kung över Skåne fram till år 964 då Harald Blåtands brorson Guldharald tog över makten i västra Skåne. Efter det att Guldharald blivit avrättad år 970 insattes Harald Blåtands lillebror Toke Gormson som lydkung i Skåne. Björn Jarl har dock hela tiden funnits i bakgrunden. Vilken status han haft är dock inte känt. År 976 insattes emellertid Björn Jarl som *”palatin”* (kunglig ämbetsman). Toke kom i onåd hos storebror Harald Blåtand år 983 och Björn Jarl blev återinsatt som lydkung i Skåne. Efter att Harald Blåtand blivit sårad i striden vid Roskilde år 984 lämnade han över ledarskapet till jarlen Sibir Fultarson. Denne återinsatte Toke i Skåne och i en stor strid invid Halör vid Höllviken samma år stupade flera i Björn Jarls familj och Björn valde i striden att ta sitt eget liv. Han fick en kristen begravning i Lund.

I ”Gesta Wulinensis” berättas att han hade två barn, sonen Asgeir och en till namn inte känd dotter. Björn Jarl och delar av hans släktled finns omtalad på runstenen vid Grenstens kyrka i Jylland: *”Toke Smed reste denna sten efter Rifla, son av Askis* (Asgeir), *Björns son.”* Björn finns också med på runstenen i Lunds universitetsbibliotek som namnger fler personer i släkten: *”Turgis,* (son av A)*sgis, Björns son, reste sten denna efter sina bröder båda, Olof och Otar, landmän goda”*.

Asgeir/Asgis

Asgeir var son till Björn Jarl och han var gift två gånger. Första gången hade han med en till namn okänd hustru tre kända söner: Rifling, Olv och Otir. En senare hustru är heller inte känd till namn men hon var dotter till den polske kungen Mieszko I:s bror. Med henne hade han sonen Turgis/Torgils.

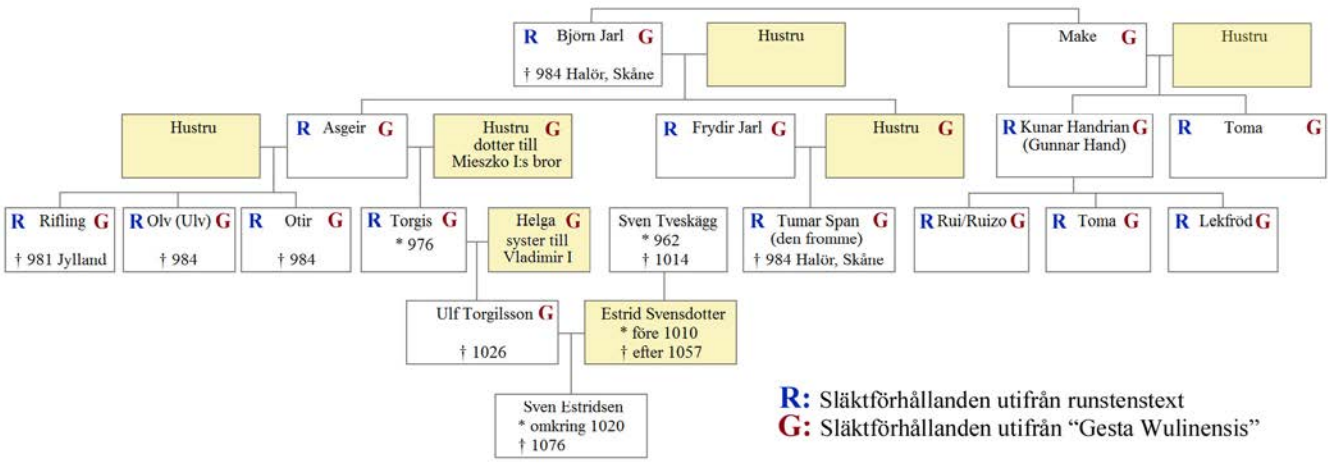

Efter slaget vid Halör, då Björn Jarl dog, omtalar ”Gesta Wulinensis” att Toke Gormsson lät mörda Björns alla manliga ättlingar men att *”endast deras yngre bror, kallad Turgis, som var son till Asgeir, son till Bjurnus, skonades.”* Turgis var detta år 984 åtta år gammal och han skonades för att *”hans mor var dotter till* (Polens kung) *Miscos bror”*.

Asgeir eller Asgis finns omtalad på en runsten vid Grenstens kyrka i Jylland som *”Askis Björns son”* samt på den höga runstenen som i dag står i Lunds universitetsbibliotek omtalad ovan.

Rifling/Rifla

År 981 utbröt enligt ”Gesta Wulinensis” i norra Jylland ett uppror mot Harald Blåtand av Jarl Lefas arvingar som *”återigen gör uppror mot kungamakten”*. Jarl Lefa hade startat ett uppror år 963 och nu sände Harald sin yngre bror Toke Gormson för att bekämpa det nya upproret. Asgis son Rifling/Rifla deltog och stupade. En runsten på Grenstens kyrkogård berättar att:*”Toke Smed reste denna sten efter Rifla, son av Askis* (Asgeir)*, Björns son”*.

Olv och Otir

Om dessa vet vi genom runstenen i Lunds universitetsbibliotek att de var bröder till Turgis och att de *”var landmän goda”*. Stenen är rest av deras yngre halvbror Turgis/Torgil som uppenbart överlevt dem. Detta framgår också av texten i ”Gesta Wulinensis”. När Toke Gormsson besegrat deras farfar Björn Jarl vid Halör år 984 lät han mörda dem trots att de aldrig själva motsatt sig honom. Efter Halörstriden beordrade nämligen Toke *”att alla manliga ättlingar till Bjurn skulle dödas eller berövas sin manlighet* (kastreras)*, så att ingen från deras släkt någonsin skulle kunna göra anspråk på makten över Sconviues land. Inte ens de unga bröderna Olv och Ottir skonades fastän de aldrig tagit upp svärdet mot Tucca* (Toke Gormson)”.

Turgis/Torgils

I ”Gesta Wulinensis” omtalas emellertid år 984 att Olv och Ottirs yngre bror Turgis som var åtta år, undgick att mördas för *”hans mor var dotter till Miscos bror, så Tukka* (Toke Gormson) *lät inte ett hårstrå falla från hans huvud”*. Vid händelsen omtalad ovan utanför Lund ca 990 har Turgis varit med och förhandlat om fred.

Den unge Turgis/Torgils gifte sig enligt ”Gesta Wulinensis” med Helga, änkan till den år 986 stupade Toke Gormson. Helga var syster till härskaren i Kiev Vladimir I. Med henne fick han två barn varav den äldste var sonen Ulf.

Helga

Hon var bror till Kievs furste Vladimir I och medföljde honom på hans resa år 977 till Danmark och Lund. Harald Blåtand krävde vid detta tillfälle att hon skulle gifta sig med hans bror Toke, lydkung över Skåne.[29] Helga dog år 1004 vid Helgeå i en olycka under ett missionståg till nordöstra Skåne. I hennes sällskap fanns då *”den vördade”* biskopen Raginbrat och flera munkar, bl.a. en Rodbert. Dessa två döpte några år senare svearnas furste enligt ärkebiskop Brunos brev till den tyske kejsaren år 1008:

”Det må emellertid inte förbli okänt för kungen att vår biskop, som jag sänt över havet tillsammans med er kände, utmärkte munk Rodbert för att sprida evangelium bland Suigis i enlighet med vad sändebud som kommit därifrån högst tillförlitligt berättat - Gud vare tack - har döpt själve svigernas furste, vars hustru sedan länge varit kristen.”

Biskop Raginbrat och munken Rodbert är också omtalade i texten på de blyplattor som lagts in i Harald Blåtands grav, troligen när de i Wiejkowo i norra Polen överflyttat kungens kvarlevor från hans troliga träkammargrav över till den uppförda stenkammargraven. Kanske har detta gjorts i ett försök att helgonförklara kungen. Vid samma tillfälle

har Raginbrat lagt sitt personliga kors i kungens grav där det av texten framgår att han var biskop i Aldinburg.[30]

Ulf Torgilsson

Sven Tveskäggs dotter Estrid var gift med Ulf Jarl som på uppdrag av Knut den store blev mördad år 1026. Om honom har det skrivits mycket men vad är det egentligen för kunskap man har haft tillgång till när man placerat in honom i den danska historien? Jag utgår här från den finske historikern Jarl Galléns samlade kunnande om honom. Gallén dog år 1990 men hans efterlämnade, gedigna arbete om just Ulf Jarl kunde publiceras två år efter hans död.[31] Jarl Gallén klargör redan i de första raderna att *”Om denne Ulf jarl föreligger i medeltida källor delvis stridiga uppgifter som i en senare historieskrivning givits varierande tolkningar”.* Samtidigt konstaterar han att ”*samtida källor har ingenting att förtälja om Ulf jarls härkomst”*.

Trots att det således skrivits mycket om denne person har man alltså bara haft att utgå från långt senare berättelser. Den som står hans egen tid närmast är Adam av Bremen på 1080-talet. Sven Tveskäggs son Knut den store övertog faderns landområde i England tillsammans med sin hustru Emma *som var syster till Rikard, nordmännens hertig. Den sistnämnde fick av danernas kung (Knut) dennes syster Margareta till äkta för att bekräfta deras förbund. När hon senare försköts av hertigen, gav Knut henne till den engelske jarlen Ulf* (”*Wolf duci Angliae*”)*”.*

Här omtalas alltså att Ulf var engelsk jarl vilket i tidiga forskarkretsar antagits att han hade ett engelskt påbrå. Estrid kallas här för Margareta. Detta har man förklarats av att hon vid dopet måste ha fått detta namn. Man utgår således ifrån att hon vid födseln skulle ha fått ett annat namn som sedan vid dopet ändrats till Margareta. Osökt ställer man sig frågan varför den kristne fadern Sven Tveskägg först skulle ha gett henne ett namn innan det kristna dopet som ju alltid skedde strax efter födseln? Har verkligen Adam av Bremen rätt här?

Den källskrift som sedan kommer Adam av Bremen närmast är *”Chronicon ex chronicis”* som man menar har skrivits av munken Florentius i Worcester som dog år 1118. Först i denna finner man de äldsta skriftliga uppgifterna om Ulfs anfädrar.

Estrid Svensdotter

Enligt Adam av Bremen hade Sven Tveskägg en son Knut och enligt Adam av Bremen en dotter Margareta.[32] Knuts syster Margareta, som tydligen också hette Estrid, blev trolovad med Robert av Normandie år 1017, men förbindelsen blev upplöst.[33] Hon gifte sig därefter med Ulf Torgilsson.

Sven Estridsen

Dansk kung mellan åren 1047– 1076. Son till Ulf Torgilsson och Estrid Svensdotter.

Frydir Jarl

I ”Gesta Wulinensis” får vi information om Frydir Jarl: *”herre i Baldringi, som var svärson till Bjurn Jarl”*. Orten Baldringe finns fortfarande kvar med kyrka och här har vi alltså en ”herre” och en jarl till platsen. Hans son Tumar var en ”thegn”, alltså en person som troligtvis stått kungamakten nära. Frydir har dessutom varit gift med dottern till Björn Jarl som var Skånes kung dels fram till år 964 men också under en kort tid åren 983-984. Hennes namn känner vi dock inte.

Tumar Span

Tumar Span var en av de som stupade under slaget vid Halör år 984. Uppgiften i ”Gesta Wulinensis” berättar om hans släktrelationer: *”den fromme Tumar, son till Frydir Jarl, herre i Baldringi, som var svärson till Bjurn Jarl”*.

En runsten på Badringe kyrkogård ca 10 kilometer norr om Ystad ger oss mer information om vem han var. Baldringe kyrka ligger ca 10 km norr om Ystad. Texten lyder i översättning: *”Torgils satte kumler dessa efter Tumme den spåkunnige Frodars son,* (en) *mycket god thegn”*. Frodar och Frydir måste åsyfta samma person. De två texterna ger en information om mannens sociala status. *”Den spåkunnige”* respektive *”den fromme”* visar på speciella personliga egenskaper medan begreppet *”en mycket god thegn”* ger honom en mycket hög social rang.

Kunar Handrian

Kunars föräldrar känner vi inte till namn men hans far var bror till Skånes forna kung Björn Jarl. ”Gesta Wulinensis” berättar också att Toke Gormson lät döda en stor del av deras släkt efter slaget vid Halör år 984. När Kunar och hans bror Toma kom hem från Byzans år 989 fann han därför sina släktgårdar vid Skånes sydkust: *”upptagna av främlingar som ett resultat av striderna där deras fars bror, Biurn Jarl, och större delen av hela deras familj dött.”*

Kunar Hadrian fick i Hunnestad ett ståtligt monument rest över sig och sina bröder.

Toma, Kunars bror

Om honom vet vi bara att han är bror till Kunar Handrian och att han har varit med denne under lång tid i den östromerske kejsarens tjänst. Han var i sällskap med Kunar när de år 989 återkom till Skåne.

Rui/Ruizo

Var son till Kunar men detta är det enda som vi känner om honom.

Toma

Sonen Toma hade varit med fadern i tjänst hos den östromerske kejsaren. Att han var kristen framgår av ett halssmycke som han bar: *”Toma bar stolt på bröstet ett kors med ett relikskrin, en gåva från kungen av Constantinopel själv för hans tapperhet i kampen mot rebellerna.”* I Uppåkra förlorade han emellertid smycket då Gud straffade honom genom att frånta honom den kristna reliken. Han hade nämligen varit den som mest av alla velat börja den blodiga striden. Det blev förhandlingar och Toma fick då ett landområde i östra Skåne där han byggde upp sitt säte och namngav det Tomathorp. Detta kom senare att växa till en medeltida stad.

Lekfröd

Var son till Kunar men detta är det enda som vi känner till om honom.

EXKURS

Om det källmaterial ”Gesta Wulinensis” som artikeln baseras på

År 2014 presenterade Tomas Sielski för mig en guldplatta med bl.a. kungen Harald Gormsons namn; en guldplatta som varit i familjens ägo sedan år 1945. Guldplattan kommer från den grav i polska Wiejkowo nära Wolin som blev känd för Tomas Sielskis farfar och dennes bror år 1945. Förutom guldplattan finns ett stort material som beskriver både fyndet och även själva graven från vilket plattan och flera andra vikingatida föremål kommer. I ett omfattande, bevarat brevmaterial med bl.a. poststämplade kuvert från 1950- och 1960-talet är fyndet detaljerat omtalat. I materialet fanns också ett antal medeltida originalbrev och en handskriven krönika, så även en omfattande och detaljerad dagbok vilken tillhört den dåvarande prästen i Wiejkowo på 1840-talet. Allt detta överlämnade den dåvarande prästen i Wiejkowo år 1945 till familjen Sielski för att materialet skulle bli räddat undan de ockuperande ryssarna. De medeltida breven och krönikan tog sedan Tomas Sielskis farmors mor Antonina Chmielinska hand om. Hon var utbildad vid universitetet i Wien i början av 1900-talet och behärskade bl.a. latin. Efter kriget blev hon föreståndare för de historiska samlingarna i det polska slottet i Lidzbark.

I materialet fanns alltså den latinska krönikan, i en handling från år 1267 från greven av Wiejkows arkiv omtalad som ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”, vilken prästen i sin dagbok år 1841 berättat om. Genom uppgifter i denna dagbok, vilken Antonina redan tidigare fått av sin dotter, kände hon alltså redan till smärre delar av denna krönika innan hon själv fått originalet i sin hand. I sin dagbok har nämligen prästen på 1840-talet citerat en del avsnitt från handskriften. Nu hade emellertid Antonina tillgång till hela krönikan.

Denna omfattar tre delar där den första spänner om tiden från 940-talet fram till 980-talet. I denna första del framgår det klart att den är skriven av prästen Avico som stått kung Harald Blåtand nära. Eftersom texten också handlar om Polen som tidigt självständigt rike upplevde Antonina att risken var stor att informera om krönikan i det då sovjetstyrda Polen. Hon beslutade sig därför att översätta hela krönikan från latin till polska, troligtvis som en säkerhetsåtgärd så att kunskapen inte skulle gå förlorad.

Under detta översättningsarbete har hon samarbetat med professorn, historikern och direktören för Polens Nationalmuseum i Warszawa Stanislaw Lorentz. Han vistades vid denna tid i början av 1960-talet flera gånger hos henne på slottet i Lidzbark. Att Stanislaw tagit del av översättningsarbetet framgår t.ex. vid översättningen av krönikans berättelse om händelserna kring slaget vid Sedini år 972. (Om denna händelse se min artikel: ”*Slaget år 972 vid Cidini.*” https://www.academia.edu/87748342) På 1960-talet beslöt Polens politiska ledning att uppföra ett enormt monument över Polens seger över tyskarna vid detta slag. Platsen för monumentet svarade emellertid inte till platsen som omtalas i handskriften som utpekade platsen för Stettin (Szczecin). Som en kommentar nederst på den anteckningssida i översättningen av ”Gesta Wulinensis” där Antonina Chmielinska omtalar slaget har hon relaterat vad professor Stanislaw Lorenz påpekat när de två arbetat med översättningen av detta avsnitt:

> ”Professorn [Lorenz] pekar på betydande avvikelser jämfört med den allmänt accepterade bilden av händelserna från andra hälften av 900-talet. Här är en kommentar från gårdagens möte:
>
> Bästa Fru [Antonina], på grund av att vi nu firar den polska statens 1000-årsjubileum och att [under det berömda slaget] vid Cedynia, Mieszko och hans bror försvarade Polen mot tyska Drang nach Osten, är det inte lämpligt att detta material ser dagens ljus. Jag avråder starkt från det. Dessutom har Cedynia, som ni säkert vet, vuxit till rangen av en nationell symbol, och jag har också kännedom om att det finns avancerade planer på att uppföra ett monument till minne av 1000 års kamp att upprätthålla polskheten i dessa områden. Ska det nu bli ett monument i Cedynia och ett annat i Szczecin? Dessutom ”dödar” materialet Mieszkos bror Czcibor. Han är känd endast från en krönika, och faktiskt endast från en mening; det handlar om den tyske krönikören Thietmar. Plötsligt, efter att ha analyserat ditt material, visar det sig att vi har att göra med någon helt annan – någon skandinavisk krigare som bara är Mieszkos vapendragare. Detta är historisk revisionism som det inte finns plats för i Folkrepubiken Polen. Om du inte vill att detta material ska eldas upp, råder jag dig uppriktigt att behålla detta historiska kätteri för kommande generationer. Med vänlig hälsning, S.L.”

När jag hösten 2014 för första gången kom i kontakt med detta nya källmaterial som finns hos familjen Sielski meddelade jag att jag skulle göra allt för att undersöka om detta verkligen kunde vara sant. Jag ville då ha med danska Rigsarkivet och danska Nationalmuseet men dessa var inte då, och inte senare heller, intresserade av att se materialet. Vi bildade då en informationsgrupp av akademiskt

utbildade personer som i sin verksamhet under lång tid arbetat med vikingatiden. Guldplattan från graven med sin text undersöktes också två gånger på Lunds universitet, senaste gången av professor Leif Johansson vid Geologiska institutionen. Sammansättningen och tillverkningssättet var sådant att allt pekade på ett äldre föremål. Två filmer från dessa undersökningar finns här: https://youtu.be/NGyyg57RO6A och här: https://youtu.be/9pqyGg1aYrI

Den förre direktören för Kungliga Myntkabinettet Lars Olof Lagerqvist undersökte också personligen plattan och bedömde att den inte var en sentida förfalskning. Han hade under sin aktiva tjänstgöring räknats som en av världens främste experter vad gällde förfalskningar av mynt och medaljer. Vi lät också Lloyds i England undersöka saken och på deras inrådan togs ett materialprov ur plattan. Analysen visade att det inte fanns spår efter sydamerikanskt guld i materialet och man bedömde den som äkta från vikingatiden.

Det är utifrån arkeologin, vilken ju är min forskningsgren, som jag kunnat påvisa att handskriften ”Gesta Wulinensis” inte kan vara en förfalskning. Detta har jag offentligt presenterat i artikeln ”Aspects of the discovery of The viking King Harald Bluetooth´s grave and a manuscript from the late 900s.” vilken kom ut på både svenska och engelska på academia.edu strax efter bokens utgivning sommaren 2021. Jag återger därför huvuddragen i dessa belägg här.

Först var vi givetvis tvungna att bevisa att det verkligen varit Antonina Chmielinska som har gjort översättningen år 1963. Hon dog år 1978 så översättningen måste ha gjorts innan dess. Att arbetet skett året 1963 framgår i hennes bevarade översättning. I det spiralblock som använts har hon nämligen noga på varje sida angivet aktuellt datum när hon, och också professor Stanislaw Lorentz arbetat med översättningen. För att klargöra att det är Antoninas handstil vände vi oss tidigt till professor dr hab. Tadeusz Widła som var en av Polens ledande när det gäller forensisk forskning. Utifrån bevarade brev från Antonina kunde det då fastslås att det är hon som skrivit den polska översättningen av ”Gesta Wulinensis”. Dessutom hade hon använt sig av en penna som inte gett ett jämt flöde vilket var typiskt för tiden före ca 1970-talet. I spiralblocket fanns också en infäst varumärkeslapp med blockets produktnummer. Vid producerandet av saker i det då sovjetstyrda Polen fick man tillstånd under tre år, sedan måste man förnya tillståndet. Detta spiralblock var utifrån märkningen tillverkat i perioden februari 1962 och tre år framåt.

Kontrollmärket i spiralblocket som visar att detta skrivblock är tillverkat i början av 1960-talet.

Efter att med säkerhet kunna bestämma skribenten och tiden för avskriften kunde jag nu notera saker som står i ”Gesta Wulinensis” men som under inga som helst omständigheter var kända för varken den arkeologiska eller historiska vetenskapen förrän efter den tid då översättningen gjorts. År 1977 kom min kollega Rikard Holmberg ut med sin doktorsavhandling där det i skrift för första gången omtalas rester efter en senvikingatida ringvall vid Borgeby slott i Skåne. Antonina Chmielinska nämner emellertid redan år 1963 att Haralds Blåtands bror Toke satt i sin borg Borgeby i Skåne. Existensen av denna ringborg kände man då inte. I fem år fram till år 1995 satt jag som ordförande i Borgebystiftelsen tillsammans med den erkänt skicklige vikingaexperten, arkeologen och museidirektören för Kulturhistoriska museet i Lund Anders W Mårtensson. Under vår tid i stiftelsen genomfördes en utgrävning i borgen då det påträffades rester efter en silver/guldsmedsverkstad från sent 900-tal. Detta visar på en mycket hög status för borgen och bekräftar ”Gesta Wulinensis” uppgifter om att detta vid slutet av 900-talet var ett kungligt säte, något som heller inte var känt tidigare.

”Gesta Wulinensis” berättar också om Harald Blåtands mors död år 957, hennes kristna begravning samt om hur hennes man Gorm skändade hennes grav och flyttade kroppen till en uppförd hednisk gravhög. Enligt krönikan dog Gorm i början av juli 964 och det var först då, efter att han blivit kung, som hennes kristne son Harald Blåtand kunnat öppna gravhögen och åter begrava sin mor på ett kristet sätt. Dendrodateringar har visat att den norra gravhögen i Jelling är uppförd vinterhalvåret 958/959 men också att den döde, som av bevarade gravgåvor att döma måste ha varit kristen, tagits upp vinterhalvåret 964-965. Dessa dendrodateringar stämmer alltså exakt med uppgifterna i ”Gesta Wulinensis” men uppgifter om när Gorm och hans hustru dog har överhuvudtaget inte varit kända förrän dendroundersökningarna publicerades året 1987. Likväl omtalas exakt dessa årtal i ”Gesta Wulinensis” i Antoninas översättning 24 år tidigare. Skribenten är prästen Avico som varit närvarande vid Haralds Blåtands föräldrars död.

Utgrävningar vid Uppåkra strax invid Lund i Skåne har avslöjat att ett hedniskt tempel bevisligen stått på platsen under många århundraden. Detta blev känt först efter att professor Lars Larsson publi-

cerat det år 2002. Men i Antonina Chmielinskas översättning av den latinska krönikan berättas redan år 1963 om hur Harald Blåtands bror Toke agerade vid den norske Hakon jarls angrepp på Lund år 974:

> ”Tuca och resten av de troende hittade sedan skydd på platsen för de döda, som har varit vigd till hedniska gudar i århundraden.”

Även om Uppåkra inte nämns är det högst troligt att det är denna hedniska plats som åsyftas i krönikan. I krönikan berättas senare under året 990 hur en skånsk här slog läger ca fyra kilometer söder om Lund. Då preciseras platsen och dess hedniska förhistoria:

> ”slog Kunars trupper upp läger på det höga området som kallas höga åkrar, där den mycket fromma prinsessan Helga nyligen beordrade byggandet av ett tempel till Vår Herre för att förstöra möten till ära för hedniska gudar vilka hölls i hemlighet på denna plats ...”

Detta namn ”höga åkrar” svarar helt till ortens kända namn ”Upaccri” från året 1085.

År 2011 påträffade man i Silverdale i norra Lancashire i England en större silverskatt, nedgrävd ca 900 e.Kr. I skatten finns ett silvermynt, präglat av den danske kungen ”AIRDECONUT D(OMI)N(U) S REX”. Fyndet väckte sensation eftersom ingen dansk kung med detta namn tidigare var känd i det historiska materialet. Men i Antonina Chmielinskas översättning av ”Gesta Wulinensis” ett halvt sekel tidigare omtalas denne kung ”Airde Conut”:

> ”Danerna hade också sina ´jarlow´, även om dessa var oberoende och inte behövde betala skatt för ´Svidjod´ och ´Norregi´, och i båda dessa länder fanns det tronpretendenter som strävade att ta över makten över alla daner och genom åren skapade de stora bekymmer för ättlingar till Olaf den förskräcklige och ´Airde Conut´. Den senare erövrade det land som heter ´Norfynbrarik´ med eld och svärd, och där hade han makten antagligen före eller under Benedictus IV:s regeringstid (påve 900-903), och med en man som var ett huvud högre än alla sina andra krigare kallades han ´Aidire´, vilket på ´Norfynbrarik´s invånares språk betydde hög.”

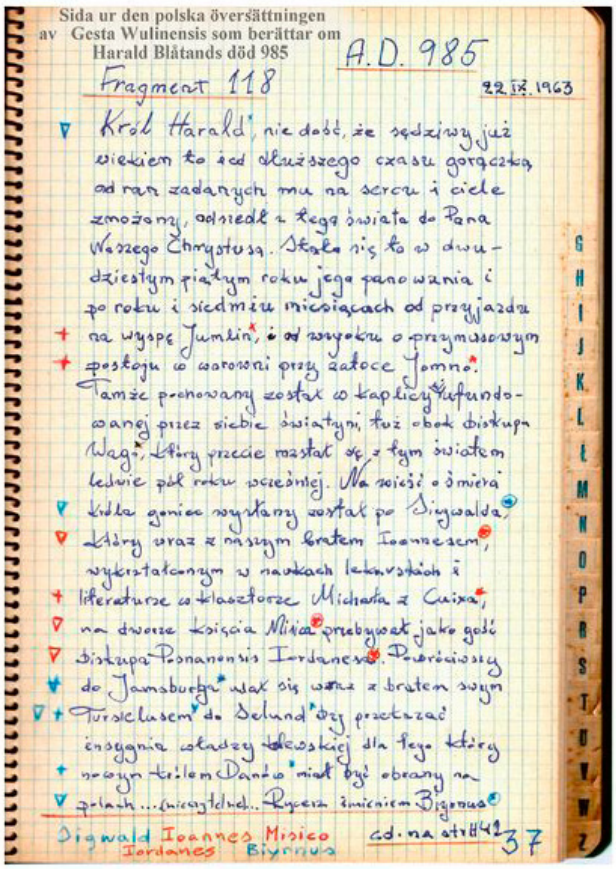
Sida ur den polska översättningen av Gesta Wulinensis som berättar om Harald Blåtands död 985

A.D. 985

Fragment 118

22 IX. 1963

Antoninas text från år 1963 som omtalar kung Airdeconut (på raderna nederst). Arbetet med översättningen från latin för texten till detta blad gjorde hon den 19 maj 1963 vilken datering finns överst till höger.

Genom bl.a. dessa fem exempel är det helt klart att Antonina i sin översättning måste ha haft tillgång till en samtida krönika, något annat är helt omöjligt. Visserligen har det på Internet förekommit uppgifter om att det är en förfalskning som skulle vara gjord efter år 2011 men detta är inte sant. Fram till sommaren 2019 hade vi endast kännedom om ”Gesta Wulinensis” utifrån de fragment från prästens dagbok från 1840-talet som Antonina Chmielinska berättat om i bevarade brev till sin dotter. Först år 2019 lyckades vi i vittnens närvaro spåra hela avskriften i släktens sedan år 1986 efterlämnade, magasinerade och orörda samlingar i polska Koszalin.

Genom bl.a. ovan redovisade belägg av historiska företeelser som bevisligen inte var kända år 1963 men som genom den arkeologiska forskningen långt senare kommit till vetenskapens kännedom har jag som arkeologisk forskare kunnat fastställa att Antonina måste ha haft tillgång till ett latinskt original från tiden ifråga när hon gjorde sin översättning. Att hon dessutom haft hjälp av en av Polens mest ansedda historiker och museimän lämnar varje spår av tvivel om äktheten bakom sig.

Under arbetets gång med materialet från Harald Blåtands grav i Polen och med handskriften ”Gesta Wulinensis” har ett antal professorer, docenter eller andra, i vikingatiden väl insatta, i Sverige, Norge, Danmark, England och Polen fått ta del av delar av det pågående projektarbetet med Harald Blåtands grav i Polen. Det är dock beklagligt att vissa personer på ett fåtal institutioner sedan spridit medvetet felaktiga uppgifter i försök att utpeka materialet som förfalskningar. Kännetecknade är att ingen av dessa velat se eller ta del av källmaterialet. Så bedriver man givetvis inte seriös forskning utan deras insatser faller tungt tillbaka på dem själva.

Sven Rosborn

NOTER

1: Sven Rosborn & Tomas Sielski: Danska runor – med fokus på Skåne. Malmö 2023.
https://www.academia.edu/109481189
2: Analysen gjord 1984: Sven Rosborn: Hököping - Pile. Medeltida centralbygd i Sydväst-Skåne. Pugna forensis? Arkeologiska undersökningar kring Foteviken.
https://www.academia.edu/24239842
3: Olao Worm: Danicorum Monumentorum. Libri Sex. Hafniæ 1643. Sid 187-197.
4: John Tuneld: Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690. Lund 1960.
5: Göran Olsson: Hunnestadsmonumentet – ett fornminne på tusenårsresa. Tidskriften Ale 2005:4.
6: Lis Jacobsen & Erik Moltke: Danmarks runeindskrifter. Köpenhamn 1942.
7: Mats G Larsson: Väringar. Nordbor hos kejsaren i Miklagård. Stockholm 1991.
8: Sven Rosborn: Den skånska historien. Vikingarna. Malmö 2004.
https://www.academia.edu/3349556
9: Lis Jacobsen & Erik Moltke: anförda arbete 1942.
10: Klavs Randsborg: The Viking Age in Denmark. Köpenhamn 1980.
11: Om ovanstående orters tidigare namnformer, se Göran Hallberg: Skånes ortnamn. Serie A Bebyggelsenamn. Del 11 Ljunits härad. Lund 1975.
12: Ortnamnsregistret i Uppsala universitets Namnarkiv.
13: Sven Rosborn & Tomas Sielski: En drottning kallad Thyra. Malmö 2024.
https://www.academia.edu/113388797
14: Sven Rosborn & Tomas Sielski: Skånsk och dansk historia på 900-talet. Malmö 2023.
https://www.academia.edu/94438644
15: Ingvar Andersson: Skånes historia till Saxo och Skånelagen. Stockholm 1947.
16: De svenska landskapslagarna. Skånska kyrkorätten. Stockholm 1976.
17: Gåvobrevet 1085. Redaktion Sten Skansjö & Hans Sundström. Arlöv 1988.
18: Lars Larsson: Lars Larsson: Resultat från 2001 och 2002 års utgrävningar i Uppåkra. Ale 2002:3.
19: Sven Rosborn Tomas Sielski: Vikingakungens guldskatt. Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg. Malmö 2021. Sid. 264.
20: Johanna Bergqvist: Spår av religion i Uppåkra under 1000 år. Fynden i Centrum. Uppåkrastudier 2. Lund 1999.
21: Thietmar von Merseburg. Chronik. Berlin 1958.
22: Lars Jönsson: Tommarp. Kunglig produktionsort och klosterstad. Lund 2010.
23: Sven Rosborn: Cistercienserkloster i Skåne. Malmö 2023.
https://www.academia.edu/101612084
24: Ragnar Kinander, red (1935-1961). Sveriges runinskrifter. Bd 4, Smålands runinskrifter.
25: Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbreven. SDHK nr: 223.
26: Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbreven. SDHK nr 223/240.
27: Ottar og Wulfstan. To rejsebeskrivelser fra vikingetiden. Roskilde 1983.
28: Sven Rosborn: Cistercienserkloster i Skåne. Malmö 2023.
https://www.academia.edu/101612084
29: Sven Rosborn: Skånsk och dansk historia på 900-talet. Vad handskrifen ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontifcum” bl.a. berättar om vad Vladimir I gjorde i Lund 977. Malmö 2024.
https://www.academia.edu/94438644
30: Sven Rosborn: Vikingakungens guldskatt. Om upptäcken av ett uniks manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästat Jomsborg. Malmö 2021. Sid 195.
29: Jarl Gallén: Who was Ulf jarl, Sven Estridsen's father? Tidskriften Scandia 1.Vol.58: 1992.
30: Adam av Bremen 2:54.
31: Emanuel Svenbergs notkommentar i boken ”Adam av Bremen”. Stockholm 1984.